

Danis Tamás

Bartók Béla és Gömör

Minden település, de különösen a városok életét, igényeit jelentős mértékben meghatározzák iskolái. Rimaszombat történetében is így van ez. A gimnázium léte egyetemet végzett és világlájk, művelt embereknek adott megélhetést, letelepedési lehetőséget.

Pásztory Gyula (1876–1920) matematika szakos tanárként, 1900-ban került a rimaszombati *Egyesült Protestáns Gimnázium* tanári testületébe. Kezdetől fogva ő vezette az iskola „dalkörét” és felügyelte az iskolai zenekart. Évente legalább két alkalommal, ősszel és tavasszal, az iskola 70–75 tagú énekkara nyilvános hangversenyt adott. A város lakossága ilyen alkalommal anyagilag is támogatta az intézetet. Ezen kívül a jelentős évfordulók iskolai ünnepein évente további 2–3 alkalommal szerepeltek kórusművekkel. Az iskola 10–15 tagú zenekara magas színvonalon előadott zeneművekkel tette változatossá az intézeti rendezvényeket. Az 1910-es évektől kezdve a gimnázium hegedűtanfolyamot is szervezett, két

Az egykori Vietorisz-féle ház

csoportban összesen 20–25 tanulót oktattak a helybéli jeles primások a Tanár Úr irányítása mellett.

Pásztory tanár úr családjában a zene művelése a mindennapoknak elválaszthatatlan része volt. Felesége, Nelly néni, azaz **Pásztory Gyuláné Petrovics Kornélia** (Lugos, 1883 – Rimaszombat, 1971), kiváló zongorista lévén, gondoskodott három gyermekük, **Edith (Ditta)** (1903), **Jenő** (1905) és **Gyula** (1906) zenei képzéséről. Ez a családi környezet – az örökölt zenei adottságukra építve – mindhárom gyermek zenei készségét, a zeneművészetek iránti érdeklődését fejlesztette. Példás szorgalmával főként Ditta bontakoztatta ki rendkívüli tehetségét.

A világháború, mint oly sokak életében, a Pásztory-családban is szomorú következményekkel járt. A családfőt 1914 augusztusában harctéri szolgálatra osztották be. Csupán 1918-ban, már betegen érkezett haza, de még továbbra is a városi katonai parancsnokságon teljesített

szolgálatot. A háború befejeztével visszatért a gimnázium tanári karába. A harctéren szerzett betegsége azonban elhatalmasodott rajta és 1920. május 25-én, 43-éves korában meghalt. Nagy részvét mellett kísérték utolsó útjára a rimaszombati temetőbe.

A családfő elvesztése, a háború utáni nehéz gazdasági

Pásztory Ditta leánykori arcképe

viszonyok, a három árván maradt gyermekről való gondoskodás súlyos feladat elé állította az özvegyet. Nelly néni ezután már nem csupán gyermekeivel foglalkozott, de a város és a környék zenei műveltség megszerzését igénylő fiataljainak is zongoraórákat adott. Ez nehéz és bizonytalan kereseti forrás volt. Pásztoryné tehetséges tanítványai a *Polgári körben*, vagy a *Tátra (Három rózsza)* szálló nagytermében, a tanévvégi hangversenyeken sok sikert arattak. Leánynövendékeit a városban tartott koncertekre mint gardedám elkísérte.

Ebben az időben a Pásztory család az akkori Štefánik (korábban Lutheránus, majd Kossuth, ma Hatvani István) utcában, a Vietorisz-féle emeletes, loggiás ház udvari háromszobás, földszintes lakásában élt. A legkisebb gyermek, Gyula még csak harmadikos, Jenő ötödikes gimnazista volt. Ditta Budapesten, a *Somogyi Mór Konzeratórium*ban középiskolai tanulmányainak befejezése előtt állt. Ebben az időben elsősorban az ő további előmeneteléről, rendkívüli tehetségének fejlesztéséről kellett gondoskodni. A *Zeneakadémiára* 1922-ben felvételizett. A felvételi vizsgán minden zeneművet, amelyek bemutatását megkívánták, fejből játszott. A bizottság tagjai elragadtatással nyilatkoztak tehetségéről, csupán Bartók Béla hallgatott. Tanulmányainak második esztendejét a Zeneakadémia zongoratanári tanszékén folytatja, melynek 1907-től Bartók Béla a tanára. Ditta évközben kimaradt és 1923. augusztusában férjhez ment tanárához, Bartók Bélához. Művészsképző tanulmányait ezt követően magánúton, férje irányításával végezte.

Mind Bartók Béla (Nagyszentmiklós, 1881. március 25 – New York, 1945. szeptember 26.) mind Pásztory Ditta (Rimaszombat, 1903. október 31. – Budapest, 1982. november 21.) az atyai gondoskodást kényszerűségből nélkülözve, de az anyai szeretet minden akadályt legyőző

akarataival, segítségével bontakoztatták ki rendkívüli tehetségüket. Meglepően hasonlóak gyermekkoruk körülményei, melyek szerénységet, a művészet iránti alázatot és igényességet oltották lelkivilágukba. Bartók is művelt, intellektuális, a társadalmi életben tevékeny szülők gyermeke. Apja, **Béla**, iskolaigazgató, lapszerkesztő, a dalárda és kamarazenekar vezetője. Anyja, született **Voit Paula** tanítónő, kitűnő muzikus. Fiuk már 4 éves korában 40 dallam billentyűit pötyögtette le egyetlen ujjával a zongorán. Ennek ellenére csak ötödik születésnapjától, mintegy ajándékként kezdte édesanyja zongorázni tanítani. Előrehaladása meglepő volt. Egy hónap múltán négykezes zongoradarabot komponált édesapja névnapjára.

A harmonikus családi életet a családfő korai halála (1888) zavarta meg. Özvegy Bartókné 7 esztendősi fiával, leánykájával, **Elzával** és **Irma** testvérével az ország másik szegletébe, Nagyszőlősrre költözött, itt kapott tanítónői állást. A tízéves fiúcska az iskolai és a városi ünnepeken már saját szerzeményeit adta elő, nagy sikerrel. Az anya gyermeke fejlődése érdekében áthelyezését kérte Pozsonyba. Ebben a városban igen élénk, magas színvonalú volt a zenei élet. A tizenhároméves fiú a Klarissza utcai *Királyi Katolikus Gimnázium* diákja lett, majd itt is érettségizett. Tehetségére tanára, **Dohnányi Frigyes** figyelt föl és akinek a fiával, **Ernővel** életreszóló barátságot kötött. A fiatal Bartók érettségi után Dohnányi szavára nem a bécsi konzervatórium kecsegtető lehetőségét választotta, ha-nem a budapesti zeneakadémiát, hiszen ott **Liszt Ferenc** szellemében oktattak. Tizennyolc évesen iratkozott be a zongora és zeneszerzés tanszakokra. **Thomán István** és **Koessler János** lettek tanárai. Thomán bevezette a Budapesten szereplő vendégművészek társaságába és azok előtt szerepeltette.

Bartók diplomahangversenyeit 1903 májusában és júniusában tanárai nagy elismerése és a diákok többszöri visszatapsolása mellett adta elő. Világsikerének kezdete a *Kossuth-szimfónia* pesti, majd menchesteri előadásához fűződik. Ezt a művét **Kossuth Lajos** budapesti temetése ihlette. Igaz, a bemutatót némi feszültség előzte meg, de annál nagyobb sikert aratott. Ezt követően egymást követték hangversenyei. Ebben a korszakában a gömöri, nemesradnóti származású **Pósa Lajos** 4 versét is megzenésítette.

Bartók gyenge testalkatú gyermek volt. Gimnazista és akademista éveiben többször súlyosan megbetegedett. Édesanyja, nagy áldozatok árán gyógyhatású tájakra (Karinthia, Merán) utazott vele.

1904 nyarán a Gömör megyei, szlovák lakosságú, akkortájt 330 főt számláló Gerlice (Hrlica) község melletti gondozott parkban fekvő Gerlice-pusztán üdült. A házigazda **Fischer asszony** szívesen fogadta többszobás úrilakában az üdülni, gyógyulni vágyó városiakat. A község a hajdani ratkói (Ratková) járáshoz tartozott és a postahivatala is itt volt. Bartók Tornalján szállt ki a Budapest – Rozsnyó között közlekedő gyorsvonatból, ahonnan lovas kocsival folytatta útját a pusztára.

1904. május 13-án, pénteken így ír „Gerléről“ (ahogy

tréfásan nevezi) édesanyjának:

„Kedves Mama!

Az eddigiek után itélve ez amolyan ideális nyaralóhely – nekem, és épen most. Bár régóta óhajtottam már ilyenféle helyre elvonulni – egy zongora kíséretében. Sajnos kísérem ez alkalommal késik: ennek köszönhetitek eme első tudósítást. Különben, nem is írtam volna csak egy kártyát, mert a gyűjtött tapasztalat és anyag még kevés.

Előbbieknek első fele nem volt valami öröndetes: a direkt-kocsi históriáját már tudjátok. Tornallyán alig kaphattam egy öreg embert a podgyász leszállítására, annak is kellett hogy segítsék. A kocsiért azután 7 frt-ot kértek, s így aztán végre megindulhattunk a világ vége felé. A környék Tornallya vidékén cseppet sem biztató, lapos, unalmas, később kezd érdekesebbé végül széppé válni. Gerlice pusztája (= 2 ház) egy völgykatonában fekszik. Fekvése határozottan szépnek mondható, bár alig hinném, hogy közelemben oly természeti szépségek lennének, mint pl. a 2 Klamm Passail mellett. A koszt jónak ígérkezik (a kávé nagyon jó). A szobám is szép tágas. (jaj de unalmas ezekről írni!!) Barátságosan fogadtak, mindenben előzékenyek akarnak lenni. Most csak 5 leány van itthon 13-tól 30 évig. Éjjel csend van. Nappal is meglehetősen. Még a séta-helyeket kell majd kitapasztalnom. Avval a gyanúval élek, hogy ezeknek szűkében van Gerle. No majd meglátjuk. – A kocsiázást illetőleg aszongyák lehet Nagy Rőczére is menni, oda az út rövidebb. No hát annak is így kell lenni, mert 7 frt kicsit sok (az út 4 órányi)...“

Július végén vagy augusztus elején megszakítja üdülését, Bayreuthba utazik, majd visszatér. Október 12. után már ismét Gerlice pusztán van, itt is marad egész hónapban. November elején (7-én vagy 8-án) hagyja el Gömört. December 9-én a Gerlicén gyűjtött népdalokból édesanyjának játszik.

Bartók gömöri tartózkodása idején az opusz 1.-el jelölt *Rapszodián* dolgozik. S Gerlice pusztán találkozik először az élő népdallal. Egy Budapesten szolgáló székely cselédlány, a kibédi illetőségű, 1885. december 3-án született **Dósa Lídia** (későbbi **Madaras Lászlóné**) énekel neki. A nevezett utóbb így emlékezett erre: „*Valami pusztatanya, pusztafajzat, úgy emlékszem, nyaraló volt, ide vittek el engem is a gazdámék. Reggel indultunk el vonattal, aztán kocsival mentünk. Csak délre értünk oda. Főztek ott nekünk pénzért, nem kellett, hogy mi főzzünk. Én csak a gyermekekre vigyáztam. A házigazdám minisztériumi tisztviselő volt, Nagy nevezetű. Ott abban a házban lakott Bartók Béla is. Vagy öt-hat hétig voltunk kinn a pusztán. Ott énekeltem én neki [...]*

Az erdélyi leány dalára figyelt fel Bartók. A dallam eredetisége, tisztasága meghihelette. A továbbiak bizonyítottak. Itt a pusztán és környékén (Ratkó, Krokava, Ratkóbisztró) 1904-ben kezdte el a népzene tudományos gyűjtését. Megszerette ezt a vidéket és még egyszer visszatért ide. 1906-ban Nagyrőcére (Revúca) érkezett vasúton, innen pedig gyalogolva jutott el Gerlice pusztára.

1906. augusztus 21-én keltezett levelében így számol be édesanyjának újabb itteni látogatásáról:

Vietorisz-ház-ba jöttem zongoraórára – így emlékezik Maru néni. – Már folyt a számonkérés, amikor Nelly néni gond ütötte, fölállt és benyitott a szomszéd szobába: »Béla kérem, üljön le kedves tanítványomhoz, én megnézem, rendben folyik-e a konyhában az ebéd elkészítése.« A világhírű művész leült mellém és szó nélkül végighallgatta játékomat. – Nelly néni zeneiskolájában sok kitűnő zongoristát készített fel további tanulmányokra. Így növendéke volt **Gregorovicz Mária**, aki aztán a *Budapesti Konzervatóriumon* végzett – később **Lackner László** felesége – aki 1934 és 1955 között a *Rimaszombati Zeneiskola* kiemelkedő eredményeket elérő tanárnője volt. Ezen a pályán indította el a rimaszombatiak által jól ismert **Striczky Klárát** is.

Ditta férjhez menését követően is rendszeresen látogatta özvegy édesanyját, aki nehéz körülmények közt élt Rimaszombatban. Nelly néni napjait kedvelt és őt rendszeresen látogató társaságának tagjai **Wallentinyi Ida** (**Gyóry Dezső** édesanyja), **Zsuffa Margit** tanítónő és **Márkus László** újságíró, a *Gömör* c. hetilap főszerkesztője tették változatossá.

Bartók Béla ezt írja anyjának 1928. július 4-én keltezett levelében: „Ditta és Péter holnap utaznak Rsz-ba. Jó hogy elhalasztották egy nappal az utat, ma roppant nagy volt a hőség, de most estefelé nagy szélvihar lehűtötte egy kissé a levegőt.“ Ugyancsak tájékoztatta édesanyját 1930. augusztus 26-án kelt levelében, hogy Ditta „Rimaszombatba utazik 10 napra.“ Ez utóbbi látogatás szülte az alábbi levelét:

*Bartókné Pásztory Dittának – Rimaszombatba
Özv. Pásztory Gyuláné leveleivel (Rimavska Sobota, Stefánikova 37. Szlovensko
Budapest, 1930. szeptember 1.*

Édes Dittám, csak röviden írok – mintegy levelezőlap helyett – és megütközéssel közlöm, hogy ma nem érkezett tőled hír. Pedig igazán szerettem volna tudni, hogy érkezél...

Tegnapelőtt befejeztem a Cantata profaná-t. A még hiányzó, rekapituláló, illetve összefoglaló kórus hiányzott még: én nagyon meg vagyok elégedve a befejezéssel: nem sikerült túlhosszúra, és mégis jól ki- és befejező. Persze még vagy 15 lapnyi hangszereknivaló van. Tán azzal is megleszek, mire hazaérsz. – Más hír: Weissshaus feleséghez ment.

Nem járja, hogy nem írtál mindjárt szombaton, de azért sokszor csókol

Béla és várja a hírt!!
Lapozz!

Péternek nagy öröme volt a napokban, mert „pót-születésnapot“ rendeztek számára obligát tortával illetve a torta kedvéért. Nagy volt a boldogság. – T.i. látva B. szül. napi tortáját, reklamált egyet magának is, mondván, hogy neki is volt születésnapja és mégsem kapott tortát.

*Cipője tul kicsi, venni kell egyet neki ottan sörgősen.
Ebbe én apailag beleegyeztem.*

B.

Bartók Pétert rimaszombati látogatása során nagyanyja a szemközti házban lakó tanítványára, **Lenner Stefániára** bízta, hogy séták keretében ismertesse meg Batyi nevezetességeivel.

Bartók második felesége személyében műveinek kiváló tolmácsolójára és mindenben segítő, megértő művész-társra talált. Ditta akkor volt a legboldogabb, ha férjével négykezes, kétzongorás műveket játszhatott. Ennek az együttműködésnek az eredményeként született Ditta születésnapjára ajándéka, Bartók hatyúdala, a *Harmadik zongoraverseny*, melyet halála előtt feleségének ajánlott.

Harminchárom évi zeneakadémiai tevékenység után, Bartók 1937-ben lemondott tanári állásáról. Ezt követően

Bartók Béla és nejeének közös fényképe

a *Magyar Tudományos Akadémián* a magyar népdalkincs rendezésével foglalkozott. A társadalmi feszültségek és a politikai események hatása alatt távozásra szánta el magát. Tájékozódni kívánt a nagy világban, de haza akart térni. 1940. október 8-án tartotta feleségével együtt búcsúhangversenyét. A közönség az est végeztével nem tudott, nem akart búcsúzni a Mestertől. Amerikai tartózkodásuk életük utolsó és nagyon szomorú szakasza. 1945. szeptember 26-án new-yorki *West Side Hospitálban* a gyilkos kór kioltotta az elveiben megingathatatlan, tiszta jellemű művész életét.

A népek testvériségének eszméjét már 1931-ben így fogalmazta meg: „Az én igazi vezéreszmém... a népek testvérré válásának eszméje, a testvérré válásé, minden háborúság és minden viszály ellenére.“ Egyénisége és művészete tükrözi a XX. század első felének ellentmondásait, feszültségét és az új út keresését. Átérzi korának minden jelentős eseményét. Élményei adják művészetének mondanivalóját. Tudományos népdalgyűjtői munkássága útjelző az európai zenetudományban. Nagy jelentőségűek azok a művei is, amelyekben a népdal motívumait az új szellemű zenei nevelés szolgálatába állította.

Bartók Béla műveinek ősbemutatóihoz és későbbi

előadásaihoz kapcsolódik a gömöri származású, a jolsvai polgármester leányának, **Basilides Máriának** (Jolsva, 1886. november 11. – Budapest, 1946. szeptember 26.) az életútja is. Gyönyörű alt hangján híven tolmácsolta Bartók alkotásait.

1945 őszen gyászoltak a budapesti zenebarátok. Basilides Mária dalesetjén zsúfolásig megtelt a Zeneakadémia terme.

Ezt így idézi fel **R. Székely Júlia**:

„Ezen a Basilides-koncerten nyomát sem lehet észlelni a megszokott hangulatnak. Senki nem mosolygott, nem köszönt. Az emberek komoran, szemrehányóan néztek egymás szemébe. Néma riadalom ült a lelkeken, erről árulkodtak a komor arcok, a tört tekintetű szemek. Nehéz, fojtogató csend volt az előcsarnokban.

A nézőtér szokatlanul korán, jóval a kezdést hirdető idő előtt megtelt. De itt is olyan nagy volt a csend, mintha üres ház várná az első műsorszámot. Rosszkedvűen, némán ült helyén a közönség. Senkinek nem volt kedve beszélgetni, műsor nem zizegett, cukropapír nem csörgött.

Egy elintézetlen, borzalmasan kínos ügy tudata fojtogatta a torkokat.

A művész nő hosszú fekete ruhában lépett a pódiumra. Első száma Bartók gyűjtése volt:

*„Elindultam szép hazámbul,
híres kis Magyarországbul.
Visszanéztem félutambul,
szememből a könny kicsordul.“*

Az utolsó két sornál már senki nem tudott uralkodni magán. Egyetlen ember nem állta meg sírás nélkül, maga az énekes nő sem. Az utolsó taktusokat zokogva énekelte, alig lehetett érteni a szöveget.

Midőn befejezte, néhányan tapsolni akartak. De az énekes nő alig észrevehető kézmozdulattal, mely végtelen fájdalmat fejezett ki, leintette a tapsolókat. Nem, itt most nem erről van szó. Nem tapsolunk. Nem is tapsolt senki. Ekkor oldódott fel a görcs, mely az emberek lelkét gyötörte. Hangtalanul vagy hangosan, vonagló arccal sírt mindenki“.

Pásztory Ditta 23 évet töltött férje oldalán. Az Egyesült Államokból hazatérve, a közélettől elzárkózva, magányosan élt. Édesanyját évente meglátogatta, anyagilag is támogatta, sőt több ízben együtt üdültek a Magas Tátrában. A néhány esztendei visszavonultságot Bartókné tervezgetéssel, felkészüléssel töltötte. Bartók előadóművészi hagyatéka szerénynek mondható. Ezért készült a zongoraművész nő – a hiányt pótolandó – Bartók műveinek a tolmácsolására. Több Bartók-ciklus, így a *Gyermekeknek* és a *Mikrokozmosz* is Ditta előadásában került hanglemezre. A későbbiek során a világ minden táján, mint Bartók műveinek legavatottabb tolmácsolója lépett hangversenydobogóra. Tevékenységét a magyar kormány 1963-ban *Érdemes művész* kitüntetéssel ismerte el.

Pásztory Ditta születésének századik, és halálának huszadik évfordulója alkalmából, 2003. november 3-án

Császár Ildikó zongoraművész Pásztory Ditta emlékestjén
Gecse Attila felvétele

szülővárosának polgárai kegyelettel adóztak a zongoraművész nő emlékének szülei sírjánál, a rimaszombati temetőben. A *Városi Művelődési Központ*ban este 19 órakor hangverseny keretében **Császár Ildikó** zongoraművész, valamint **Füzesséry Attila** és **Dudás Eszter** hegedűművészek Bartók-műveket mutattak be.

Rimaszombat Város Képviselőtestülete 1992. december 23-án hozott határozatával a magyar, szlovák és román nemzet zenei kincsének feltárásában múlhatatlan érdemeket szerzett kiváló zenetudósról és zeneszerzőről utcát nevezett el. Így fejezte ki a város lakossága nevében megbecsülését Bartók Béla egyénisége és életműve iránt.

Füzesséry Attila és Dudás Eszter • Gecse Attila felvétele

FELHASZNÁLT IRODALOM

Ágh Tibor

2001: Lement a Vacsoracsillag. Dunaszerdahely

Bartók Béla

1981: A népzeneről. Budapest

Ifj. Bartók Béla (szerk.)

1981: Bartók Béla családi levelei. Budapest

Csehi Ágota

2004: Bartók Béla, Pásztory Ditta és Rimaszombat. ERESZ, III. sz.

Demény János (szerk.)

1976: Bartók Béla levelei. Budapest

Garay Lajos

1981: Nagy évfordulók. Bratislava

R. Székely Júlia

1973: Elindultam szép hazámból. Madách

Szuhay Mária, Pósfainé Lenner Stefánia, Dr. E. Galajdová tájékoztatása és segítségével

Az Egyesült Protestáns Gimnázium évkönyvei.

Köszönet illeti a szerkesztőt Bartók Béla leveleinek beiktatásáért.

Gerlice és környéke 2006 őszén

*Az egykori Fischer-birtokra vezető út
A Gerlicéről kivezető út*

Házak Gerlicén

Gecse Attila felvételei

Móser Zoltán

Bartók-ősök Gömörben

Úgy tudjuk, Bartók Béla az édesapjától örökölt nemesi előnevet csak egyszer, a második házasságkötésekor használta. (Fiatal korában megkísérelte a „Béla von Bartók” írásmódot, de ezt nyilván más zeneszerzők hatására tette.) Azt is tudjuk, hogy Bartók családja nem a gömöri (református) Szuhaforól, hanem a közeli (katolikus) Borsodszirákra származik.

Denijs Dille antwerpeni zenetörténész, akinek kutatásaiért és munkálkodásaiért nagy hálával tartozunk, 1954-ben ifj. **Bartók Bélával** elutazott Borsodszirákra. A falu temetőjének elhagyott részében felfedezték a zeneszerző ükszüleinek – az általuk ismert legrégebb generáció – sírkövét. Ezt a sírt azóta rendbe tették, 1981-ben domborművet is avattak a faluban, sőt a helyi téleszt és a sporttelepet is Bartók Béláról nevezték el. A sírkövön jól látszik a név és az 1825-ös évszám. Az ükapa, kinek felesége **Gondoss Mária** volt, 85 éves korában halt meg. Honnan jöttek ide, miért „kelletett ide jönniök” – valószínűleg örökké homályban marad. A házasságból kilenc gyermek született: az 5. **János**, a dédapa 1785-ben még itt született, de már Nagybecskereken halt meg. Felesége, a Szabadkáról való **Bozsovics Katalin** tizenegy gyermeknek adott életet. Az első, az 1816. november 24-én Nagykikindán született **János** volt, Bartók Béla nagyapja. Felesége **Ronkovics Matild**, származására nézve délszláv: katolikus bunyevác asszony. Azt olvasom, hogy tőle örökölte Bartók jellegzetes kézformáját. Ebből a házasságból is tizenegy gyermek született, és amikor Bartók Béla 4 éves volt, akkor halt meg a nagyapa. Hétéves, amikor elveszíti édesapját. Bartók édesanyjáról, **Voit Pauláról** itt röviden csak annyit, hogy tízgyermekes német polgárcsalád sarja, s bár Turócszentmártonban született, de régi pozsonyiak. Ott végezte a tanítóképzőt, és innen került Nagyszentmiklóásra.

Bartók édesapja, ő is **Béla**, a nagyszentmiklósi (Töröntelem vm.) földművesiskola igazgatói állását töltötte be, amit apjától „örökölt”. A család – ezt szintén Dille írja – „mint sok más magyar család, nagyobb lábon éltek, mint amit megengedhettek maguknak, a nők játszották a nagyvilági hölgyet, de úgy tűnik, bátyjuk akarta így, és könnyen engedett szeszélyeiknek. Aztán jött a betegség, amely leverte a lábáról. Két éven át tartó lázas rohamok után, amelyeket a családnak is meg kellett szenvednie, mert dühkitörései elviselhetetlen légkört teremtettek körülötte, a szerencsétlen ember 1888. augusztus 4-én hirtelen meghalt. Az általam anyakönyvben az orvos a halál okaként bronzkórt, aghűdést írt.”

Sírján az általa felvett „szuhafői” előnév áll. Miért vette fel ezt a nemesi előnevet, honnan tudott erről? Talált valahol valami adatot? A Bartók családfáját összeállító Denijs Dille szerint feltételezhetően ismerte **Vályi András: Magyar Országának leírása I-III.** (Buda, 1799) című, a maga korában nevezetes művét, amely III. kötetének 446. lapján az áll, hogy Szuhaforól Bartók nevű nemes földesurak éltek.

Talán ez alapján, s a nemességet óhajtó inspiráció hatására, Bartók apja illesztette a „szuhafői” előnevet családnevéhez, s ezzel minden további nélkül nemességgel ajándékozta meg magát. „*Volt-e rá joga, milyen címen, miféle nemességre alapozta igényét? Mert nemeslevél nincs.*” Úgy tudni, hogy két legenda élt a családban. **Szélessy Györgyné Bartók Katalinnak** tulajdonítanak egy Bartók nevű hajóskapitányról szóló történetet, aki három testvére segítségével megmentett egy hajót, s jutalmul kapták volna a nemességet. „*De hogy ez hol és mikor történt, ki volt az adományozó, arról nem szól a történet, főleg pedig nincs meg az összekötő láncszem a kapitány és Bartók Gergely között, aki mindig is jobbágnak, de legalábbis plebeiusnak számított.*”

De tudunk arról is, hogy az unokaöcs, **Miklós, Bartók Károly** fia, megszerzett egy iratot, amely szintén bizonyítékul szolgált volna a nemességre. Egy 1635-ben kiadott hivatalos másolatról van szó, s ebben egy pusztát említenek, amit „*nemes és nemzeti Bartók Mihály vérevel szerzett.*” Ebben semmi sem szól amellett, hogy a szerződésbeli **Michael** és a borsodszirákai **Bartók Gergely** között bármiféle kapcsolatot feltételezhetnénk, így ez sem bizonyít semmit a család nemessége felől.

Ezt az előnevet tehát, jelenlegi tudásunk szerint, Bartók édesapja kreálta magának, kinek jóhiszeműségét nincs jogunk kétségbe vonni. „*Csak azt lehet a szemére vetni – írja Dille –, hogy a dolognak nem járt eléggé utána. Tudomásom szerint egyedül ő használta – legalábbis hivatalosan – és Szuha-Fői-nek írta.*”

Borsodszirákon az 1764-től meglévő anyakönyvben a legelső Bartók névtől az utolsóig színes, egy piros és a többi kék aláhúzások láthatók. Többen feltételezik, de erre semmi adat nem utal, hogy titokban Bartók járt ott, s tőle származik a jelzés. Ilyen színt használt **Kodály** is, emlékszem, a postán is ilyet használtak régen, s ez nem lehet döntő bizonyíték. Mivel az anyakönyvben megjelölt összes név megtalálható **Forgon Mihálynak** a *Gömör-Kishont vármegye nemes családjai* (Kolozsvár, 1909) című munkájában – s erre hivatkozva közli **Kempelen Béla** 1911-ben tizenegy kötetes könyvében is – feltételezem, hogy valószínűleg nem Bartók Bélától, hanem a gömöri Forgon Mihálytól valók ezek az aláhúzások. Ha ez igaz, akkor egy legendával szegényebbek vagyunk, de ez talán nem is baj. Hisz erre, vagyis, a nemesi származásra utaló előnévre a zeneszerző Bartók Bélának nem is volt szüksége. Meg aztán: nem is kérdés, hogy nemes volt-e?

*

Bartók Béla nyomokat keresni, fényképezni hívtak Szuhaforra. Itt átnézhettem az 1764-től vezetett két anyakönyvet, amelyben számtalan Bartók névvel talákoztam. Nem túlzok, ha azt mondom, minden negyedik megszületett gyerek Bartók volt. A temetőben is több sírt találtunk, mind a szuhafői nemes Bartókok kései leszármazottai közül való.

Szuhafor az országhatár legszélén, ma Borsodban, vala-

ha Gömör vármegyében fekvő nemesi kisközség, ahonnan nincs tovább út. Ma 210 lakója van, iskolája nem működik. Ahogy **Fényes Elek** írja, az itt élők „mind reformátusok és eredetszülte magyarok. Szántófölde hegyes, mégis jó munkát mellett a tiszta búzát is megtermi, a keresztül utazó az egész határt silánynak gyanítja, mivel sokan parlagon hevertetik; rétje jó és sok takarmányt ad. Bírják **Márjássai** és **Csemniczki** urakon kívül helybeliek: **Szuhai, Vattai, Lenkei, Járdánházi, Császár, Kasza, Csiszár, Farkas, Ujvári, Deme, Horkai, Nagy, Miskoczi, Palics, Fülöp, Bocsi, Rajzi, Tóth, Ragályi, Bartók** ns családok.”

A szuhafői Bartók-had 1647-ben tűnik fel Szuhafőn. „*Forgon Mihály megállapítása szerint II. Ferdinándtól kapták nemességüket, s Abaújból költöztek ide. Az 1876-os kataszterben ezek a nevek szerepelnek: Bartók Bertalan, Bartók Ferenc és Katalin, Bartók István és örökösei, Bartók Józsefné, Bartók János és örökösei, átlag 20–25 hold külsőséggel. Ez a család elnéptelenedőben van. Ma csak egy férfitagja él, Bartók Ráfael, aki a parti Demeter Borbálával való összeházasodása folytán elszigetelődött a nemességtől. A Bartók-had régi előkelőségét igazolja egyébként a szuhafői templom 2. padja, az ún. Bartók-szék*” – olvasom **Lajos Árpád** kismonográfiájában.

A Gömör-kutató **Ila Bálint** megállapította, hogy a szuhavölgyi nemesség az újabb századokban szerény vagyoni körülmények közt élt. A középbirtokosokkal szemben a többséget a kisbirtokosság képviselte. A XVII-XVIII. században jobbágyaik rendszerint nincsenek, inkább zsellérség él a birtokon. Ez vonatkozik Szuhafőre is. Mert átnézve az anyakönyveket, a több mint másfél évszázad alatt itt élők között alig találtam olyan lakost, aki adózott volna! Majd mindenki nemes, kisenemes volt, de azt is észrevettem, hogy az 1800-as évek elejétől kezdve (elsősorban a Bartókokat figyeltem) a nemes rangjelzés mellett ez állt: földműves gazda.

Rájuk, de a többi gömöri nemesi falura is vonatkozik az a szóbeszéd, amely szerint sok helyen így szólt reggel a jobbágy: „Nemes uram, akkor fogjunk be!” Mármint a nemes fogjon be és szántson a jobbágyinak is, meg magának is. De akkor is nemes volt, őrizte azt a jogát, hogy ne kelljen adóznia.

Itt, az anyakönyvekben valóban nemes és református Bartókokkal találkoztam. A temetőben is, ahogy jeleztem. A legrégebb 1867-es, ekkor halt meg **Bartók József**, kit „sok könyv hűlások közt kísér a sírba hű neje Ns **Lenkei Juliana**.” Legutolsó a templom melletti nagy kriptá. 1929-ben temették ide a 16 éves **Bartók Lászlót**. Valaha vasajtóval volt ellátva, de ittlakó kísérom is csodálkozott, hogy nincs ajtaja, mert befalazták. Akárhogyan is, de ezt én jelképesnek fogtam fel, ami – ha költőien akarok fogalmazni – azt jelenti: Vándor, ki erre jár sz, ne itt keresd Bartók Béla őseit.*

*A Honismeret 2006. évi áprilisi számában megjelent írás szerkesztett változata.

Csáky Károly

Bartók Béla nyomában Hont megyében

Bevezetés

Köztudott, hogy Bartók Bélát a mai Szlovákia területéhez megannyi kapcsolat fűzte. Hisz édesanyja, **Voit Paula** pozsonyi származású, maga pedig egy ideig az itteni **Királyi Katolikus Gimnázium** diákja volt. Később is többször megfordult a városban, ahol néhány koncertet is adott. Rimaszombati volt a zeneszerző második felesége, **Pásztory Ditta**, tehát ide szintén kötődött Bartók. S fellépett még a Felvidék olyan városaiban is, mint Kassa, Eperjes, Losonc vagy Komárom. Népzene kutatóként pedig az ország más tájain is megfordult, magyar és szlovák vidékeken, kisvárosokban és apró településeken egyaránt. A nagy zenei géniusz szlovákiai kapcsolatait újabban Csehi Ágota dolgozta fel kellő alaposítással és szakmai körültekintéssel.¹

Bartók és a „honti igricek”

Kósa László *Rozmaringkoszorú* című felvidéki gyűjteményében olvassuk az alábbi sorokat: „Köztudomású, milyen nagy jelentőségűek Bartók Béla szlovák népdalgyűjtései. Az már kevésbé ismert, hogy Bartók magyar népdalgyűjtő útjai is érintették a mai Szlovákia területét, jóllehet nagyobb jelentőségű gyűjtései más vidékekhez kapcsolódtak.”² Magyar jellegű gyűjtései tájainkon főleg a dudazene kutatásával hozhatók összefüggésbe. Hisz „a kárpát-medencei dudazene fontosságára Bartók Béla hívta fel a figyelmet, mivel a dudások muzsikájában felfedezte az

A „honti igricek” egy csoportja • Csáky Károly (1985) nyomán

improvizációs technikát, amit ő az egyik legfontosabbnak tartott a népzene kutatásában.”³ **G. Szabó Zoltán** hangsúlyozza, hogy „A gyűjtött dallamok mennyiségével is minőségével is Bartók Béla vezeti a rangsort. Különösen értékesek az ipolysági, nagymegyeri magyar, a Bihar és Hunyad megyei román felvételei.”⁴

Ipolysági gyűjtőútjának természetesen megvolt a korabeli sajtóvisszhangja, akárcsak a szakmai tájékoztatása, illetve zeneszerzői eredménye is. Arról, hogy Bartók 1910-ben az akkori Hont megye székhelyén végzett igen gazdag gyűjtést, a szélesebb publikum, az irodalmat is kedvelő közönség **Móra Ferenc** *A honti igricek* című elbeszé-

léséből értesülhetett. Az elbeszélést 1976-ban a pozsonyi *Irodalmi Szemle* Ipoly menti tájszáma újraközölte⁵, s innen szereztem tudomást a nem mindennapi gyűjtőútról jómagam is. Később alaposabban szemügyre vettem a Móra-novellán kívüli írásokat, s a *Honismeret*-ben publikáltam **Halász Péter** jóvoltából egy hosszabb dolgozatot.⁶

Móra arról ír többek közt jelzett művében, hogy miután **Győrffy István**, a Budapestről érkezett etnográfus a megyeházán beszámolt jövetelének céljáról, az alispán, **Marek Károly** a megyéből ötven kanászt hozatott Ipolyságra. Győrffy, erről értesülvén, még időben segítséget kért Pestről, s jött is gyorsan a másik „garabonciás“, azaz **Bartók Béla**. Ő aztán kellemesen meglepődött a megyeszékhelyen, s bizony „*megborzadt a boldogságtól, ahogy a szűrös igricek hadát meglátta*“. Ahogy Móra említi, az összesereglett pásztorok közül az alispán először **Guga Péter** szárdi kanászt bírta szóra, s aztán már a többiek is hajlandóak voltak versenyezni. A nagyszabásúvá kerekedett „kanászkoncert“ mulatozással ért véget, s hajnalban a kapatos Guga Péter felgyűjtotta az ipolysági magyar királyi postát, mert azt hitte, a trafiknál van, s nem akarják neki kinyitni az ajtót.

Dr. Győrffy István etnográfus, a *Magyar Nemzeti Múzeum* munkatársa egyébként már november tizenharmadikát megelőzően is járt a megyében; ő gyűjtötte ugyanis az Ipolyságon rendezett nagyszabású kiállítás néprajzi anyagát. Erről részletesebben is beszámoltam már egy-egy dolgozatomban.⁷ A szeptember 24-e és október 2-a közti gyűjtései során vásárolta meg például az *ipolysági kanász* teljes felszerelését, s ekkor határozta el, hogy Bartókot lehozatja ide, hogy a túlköst „lefonografálja“. Ám szeretett volna erre az alkalomra több kanászt is összehozni. Ekkor kereste fel Szokolai Alajos megyei levéltárost (1871–1932), a „*minden szépért és jóért lelkesedő*“ nemesembert, aki megszervezte a kanászversenyt. Tehát ő volt a híres rendezvény szervezője, nem pedig a Móra emlegette Marek Károly. *Szokolyt a Magyar Életrajzi Lexikon* elsősorban sportemberként tartja számon, aki az 1896-os athéni olimpián 100 méteres síkfutásban harmadik helyezést ért el. A megye főlevéltárosa azonban bőkezű mecénás is volt. Többek közt az országos hírű ipolysági kanászhangversenyt is ő támogatta, ő tűzte ki s fedezte a győztesek nem elhanyagolható díjait.⁸ Ennek kapcsán írták a *Nógrádi és Honti Híradó* című lapban az alábbi sorokat: „*Szokolai Alajos bernecei nagybirtokos november 13-án 3 órára Ipolyságon, a vásártéren kanász- és juhászhangversenyt rendez, mely duda, pásztorkürt és tilinkó fűvészára van hirdetve*“.⁹ Szokolai nevét a verseny után maga Bartók is megörökítette egyik munkájában, méltányolva a levéltáros nagyvonalúságát és segítőkészségét: „*Ipolyságon b. Szokolai Alajos, megyei levéltáros tette lehetővé a gyűjtést nagy áldozatkészséggel*“.¹⁰ Csak megjegyezzük még, hogy az első díj összege 10 korona, a másodiké 5, a harmadiké pedig 3 volt. Mindazon versenyzők pedig, akik nem nyertek, 11 korona ellátási költséget kaptak.

A híres verseny kapcsán maga Győrffy is közölt írást,

többek közt az akkor megjelent *Honti Lapok*-ban is. *Kanász hangverseny* című összefoglalójában megjegyezte többek közt, hogy „*Bár a hontmegyei magyar pásztorság is feltartóztatlanul halad a hanyatlás útján, de az ország többi részéhez viszonyítva sok ősi sajátosságot megőrzött, különösen a kanászság. Itt még a pásztor faragó művészet most is él s az ősi pásztorhangszerek közül a túlök, furulya és duda még forgalomban vannak*“. A verseny hangulatát s a csodálatos látványt pedig így örökítette meg a szekember: „*Akit vasárnap délben útja az ipolysági piacra vitt, olyasféle látványban volt része, aminőt eddig még nem látott s ezután még kevésbé fog látni: a megye magyar kanászságának a java felvonult, hogy túlkölési és dudálási művészetét bemutassa*“.¹¹

Bartókék korán indulhattak el Pestről vonatukkal Vácra és Drégelypalánkon át Ipolyságra, hisz a „*cifraszűrös baltás kanászokat*“ már délelőtt látták a városka utcáin. Hogy Bartókék s a kanászok pontosan hányan lehettek, nem tudjuk. Népzene kutatónk a már említett munkájában csak annyit ír egy helyütt zárójelben, hogy vele volt „*Győrffy István, a néprajzi osztály egyik küldöttje*“ is. A Nógrádi és Honti Híradó ugyancsak idézett cikkében pedig az áll, hogy „*versenyen a néprajzi múzeum küldöttje és egy tárogató művész is részt vesz*“. Győrffy viszont így írt a *Vasárnapi Ujság*-ban: „*E hó 13-án, vasárnap utazott le Bartók Béla a múzeum küldöttjeivel Ipolyságra*“.¹²

A dudásokról is csak azt tudjuk, hogy ötvenen – amint azt Móra írta – biztosan nem voltak. Maga Bartók körülbelül 15 versenyzőről tett említést a már többször idézett dolgozatában: „*... hívásra össze is jött vagy 10 túlkös és 5 dudás – egynémelyikük egyszemélyben mind a kettő*“. A vármegyeház udvarán készült négy (?) felvételen jól láthatók a verseny résztvevői, s Győrffy szerint ezeken a felvételeken a „*jelen volt szereplők jó részét bemutatták*“. Ebben azonban nem számíthattak bele azokat a pásztoremberket, akik nem versenyeztek. Hisz a *Honti Lapok*-ban közölt Győrffy-cikkből is értesülhetünk arról, hogy ilyenek is lehettek a megyeszékhelyen. Többek közt az ipolysági kanászok, akik közül „*senki sem mert a versenyzők közé állni*“.

A képeknél maradva, hadd mondjuk el itt, hogy a Győrffy készítette ipolysági felvételek közül az első publikációk óta is sor került néhány alkalommal az újraközlésére. A túlkösökről készült fénykép illusztrációs fotóként megjelent például a *Bartók Béla és a Honti igricek* című dolgozatomban¹³, akárcsak a legjobb túlkösőről, **Semetke Mihály**ról, illetve a nyertes dudásról, **Csuvara Mihály**ról készült felvétel is. A túlkösök képén hét szereplőt láthatunk, közülük öten cifraszűrt viselnek. Ugyanezt a képet, illetve Semetke Mihály fotóját láthatjuk a *Honti barangolások* című kiadványban is.¹⁴ **Zalabai Zsigmond** 1984-ben Csuvara Mihály képét közölte¹⁵, aki hajdan falujabeli pásztorember lehetett, s Győrffy felvételén díszes szűrben, fején kalappal, szájában pipával, kezében fokossal látható. Rajta van mindkét hangszere, a kanásztúlök és a duda is. Ő bizonyára mindkét műfajban megmérgette tehetségét, s dudálásával lett az első. A *Magyar Múzeumok*

2006/1-es számában három Györffy-felvétel található. Az egyikben a már említett héttagú túlköcsoportot láthatjuk, a másikon pedig hat dudás állt a fényképész elé teljes díszben.¹⁶ Ugyancsak itt közlik az ipolykeszi kanászról készült Györffy-fotót „Ipolysági kanász, 1910“ aláírással.

Csuwara Mihály és Semetke Mihály • Zalabai Zsigmond (1984) és Csáky Károly (1985) nyomán

Szerintem a képelírás így nem pontos, de ez nem sokat változtat a lényegen. A kanász a képen szembe néz a fotóssal: hosszúszerű csizmában, fehér vászongatyában és szűrben áll, hangszerével és teljes kanászfelszerelésével. A kép talán nem is Ipolyságon készült, hisz a versenyzők közt sem látjuk a vászongatyás fiút, s Györffy a kanászgyerekekkel egyébként már a versenyt megelőzően Keszin találkozott, ott vette meg a *Néprajzi Múzeum* számára a „teljes kosztümöt“. Róla a Néprajzi Múzeum is kiadott egy képeslapot, s jómagam is közöltem a képe másik változatát egyik könyvemben.¹⁷ Ezen oldalról láthatjuk a pásztorgyereket. Megjegyzem még, hogy a kanász öltözetét az ipolyági kiállításon is bemutatták, amiről szintén készült felvétel, s amit mi is közöltünk már.¹⁸ Egyesek szerint a kiállítás megnyitójára magát a kanászgyermeket állították be öltözetében.

A kanászok ipolyági felvonulása – számuktól függetlenül is – pompás látvány lehetett, s abban Mórának is igaza volt, hogy maga Bartók lepődött meg a legkellemesebben. Nem csoda, hogy az alábbi sorokat írta többször idézett beszámolójában: „*Micsoda látvány: amint összes kanászkészségeikkel felszerelve vonulnak fel: cifra szűr a vállukon, hónuk alatt a díszes duda, kezükben a túlok, a remekbe kivart kanászsutor! Aligha fogunk még valaha 5 dudást látni, és Ipolyság piactere sem fog egyhamar olyan dudálást hallani, amelyet ezek ekkor rendeztek.*“

Györffy Honti Lapokbeli cikkéből tudjuk, hogy a nyertesek közt voltak még a b a r á t i kanászok, a p a l á s t i kondásbojtár; a dudások közül pedig a k e m e n c e-eket, a b e r n e c e-eket, a m e r e-eket és az e g e g-eket említi még néprajzkutatónk. A „nyilvános“ verseny után a piacterről a kanászokat újra a megyeház udvarára terelték, ahol Bartók felvette a túlok dallamokat s a dudán eljátszott nótákat. A gyűjtés eredményességéről, a felkutatott anyag értékeiről maga Bartók írta a következőket: „*Csakis az ő fáradozásának* (Szokolvi Alajosénak – Cs. K. megj.)

köszönhető, hogy e rövid délután alatt a nagymegyerinél sokkal értékesebb zsákmányra tettünk szert“. Kutatásainak eredményét népzenekutatónk nemsokára „*kottás mellékletekkel alátámasztott tudományos tanulmányban*“ is közölte¹⁹, s ez volt Magyarországon az első ilyen munka, amely az *Ethnographiában* jelent meg.²⁰ Ugyanitt tette közzé a kanásztülokről írt tanulmányát több kottamelléklet kíséretében. Nem kis büszkeség számunkra, hogy dolgozatát így kezdi a szerző: „*Hontmegye egyik tisztviselője áldozatkészségével lehetővé tette, hogy az Ipolyság környékéről való magyar kanásztülok jeleket tanulmányozhassam és összegyűjthessem*“.²¹

S talán még nagyobb öröm a szakemberek számára G. Szabó Zoltán jó híre, melyben ez áll: „*A gyűjtések eredményeiben még napjainkban is gyönyörködhetünk, mivel a gyűjteményekben a tárgyak, valamint az ipolyági találkozó tíz túlkösétől és öt dudásától származó zeneanyag mellett a későbbi dudás gyűjtések anyaga hiánytalanul digitális formában CD-lemezen hozzáférhető.*“²²

Bartók honti szlovák gyűjtőútjairól

Bartók a magyarságot körülvevő népek zenéjének is kiváló kutatója, s egyben őt tekinthetjük a kelet-európai népzene tudomány megalapítójának. Értékes népzenei anyagot gyűjtött a Hont megyei szlovákság körében is. A *Slovenské ľudové piesne* című kiadvány második kötete²³ például több mint kétszáz olyan dalt tartalmaz, melyet Bartók errefelé jegyzett le. Kár, hogy a gondosan szerkesztett kötetének a német mellett nincs magyar összefoglalója és kísérelő szövege.

Kutatónk 1906-tól gyűjtött szlovák népdalokat, ám a honti szlovákok közé csak 1913-ban jutott el. Ebben nagy segítségére volt **Samuel Bobál**, egyházmaróti evangélikus lelkész, akivel Bartók több levelet is váltott. Egy 1912. december 16-án keltezett leveléből például kiderül, hogy már az 1910-es kanászhangversenyen is találkozott Ipolyságon egy megyebeli szlovák dudással: „*Tőt dudással pedig Ipolyságon találkoztam 2 év előtt*“.

Talán Bobál lehetett az, aki Bartók figyelmét felhívta a vidék csodálatos dalaira és gazdag folklórkincsére. S amint az az egyik Bartók-leveléből ugyancsak kiderül, az Ipolysághoz közeli szlovák falucska papja meg is hívta a kutatót Marótra: „*Főtisztelendő Uram! Nagyon köszönöm szíves sorait. Becses meghívásának jan. 2-án tehetek eleget, mikor is az esti vonattal érnék Egeg-Szalatnyára.*“²⁴ Akkor még Ipolyságot meg lehetett Budapestről vonattal is közelíteni, innen pedig tovább lehetett utazni észak felé, Zólyom irányába. Egeg-Szalatnya vasútállomása volt Egyházmaróttól a legközelebbi megálló. Mindössze néhány kilométerre volt az innen északnyugatra fekvő községtől. Bartók ezért arra kérte Bobált, küldjön érte kocsit (szekeret), s a „*kocsira legyen olyan kegyes valami takarófélét adni, ha hideg lenne*“. Népzenekutatónk ekkor három és fél napot töltött a faluban. Bár Bobál javasolt egy másik gyűjtést is a közeli L i s s ó n, erre 1913-ban nem került sor. Hogy miért, az szintén kiderül a levelezésből: „*Inkább kevesebb, esetleg csak egy faluval foglal-*

koznék, de annál alaposabban, semmint sokkal és felületesen“. Azt is megírja Bobálnak, hogy legjobb „paraszt-házban“ gyűjteni, mert az „uri házban, iskolában, paplakban“ a parasztemberek „feszélyezve vannak“.

Nem sikerült kiderítenünk, pontosan hányszor járt Bartók Maróton. Első levelében említi, hogy húsvét után (1913-ban) szeretne még egyszer itt gyűjteni. Egy újabb ide írt levélben viszont arról értesülünk, hogy a tervezett út elmaradt. Ám már az első kiszállás után is örömmel újságolja, hogy „Egyházmárótról valószínűleg 100 dallam lesz új anyag“. Az is kiderül a levelekből, hogy Bartók munkatársának szeretne volna megnyerni a lelkészt: „Nagyon örülnék, ha Főtisztelendő Úr hajlandó volna a szöveges rész rendezésére illetve átvizsgálására úgy, hogy ebben az esetben mintegy kettőnknek neve alatt jelenne meg a mű“. Tulajdonképpen a Turócszentmártonból visszakapott Bartók-kéziratról van szó, melyet a szerző Prágába akart kiadás céljából küldeni.

A maróti paphoz írt harmadik levelében már 180 letisztázott itteni dalt emleget, s kéri barátját a „szöveg-folytatások kiegészítésére“, illetve a leírtak „revíziójára“. Ebből arra is következtethetünk, hogy a szlovák nyelv ekkor már nem volt teljesen idegen Bartók számára. Továbbá az is kiderül, hogy a kutató a két Marótról (Egyházmárót, Apátmarót – ma Hontianske Moravce néven szerepel a két egyesített település) egy népzenei monográfiát szándékozott kiadni. Az összeállítás tervét talán a világháború kitörése akadályozta meg.²⁵

1913. november 3-án Rákoskeresztúrról további levelet küld Bartók Marótra, melyben újabb gyűjtésének tervezett időpontját is megjelöli (1913. nov. 21.), ám nem tudjuk, ez megvalósult-e. Viszont egy 1914 januári időpontot is emleget itt, s az biztos, hogy ebben az évben még eljutott e vidékre, hisz a *Slovenské ľudové piesne* című kiadványban találunk több adatközlést is ebből az esztendőből. Minden valószínűség szerint ekkor járt zeneszerzőnk Lissón, meg a többi szlovák falucskában is.

A Bobálhoz írt negyedik, s talán utolsó levelében Bartók az első maróti gyűjtés „letisztázott“ kéziratát kéri a plébánostól. S a szakmai dolgok mellett másról is szót ejt itt. Aggodalommal figyelni például a háború miatt a marótiak sorsát is, amikor így ír: „Nagy-e a szomorúság Maróton a háború miatt? Sajnálom a jó asszonykákat, az éneke-seimet, akiknek biztosan mindnek valakije ott van a háborúban. Vajjon eljutok-e még valaha gyűjteni közéjük?“ Talán sosem kerül már sor erre, de megmaradt a munka eredménye, s Bartók szellemének tisztelete a Hont megyei szlovák településen.

Jómagam 1981. január 31-én jártam először Bartók nyomában Egyházmáróton **Móser Zoltán** magyarországi író, fotóművész, **Olsvai Imre**, az MTA Népzenekutató Csoportjának tudományos munkatársa és **Villányi Péter** néprajzkutató társaságában. Azok közül, akik egykor Bartóknak is énekeltek, már nem sikerült sokkal találkozunk. Amikor például **Zuzana Kuzmová** után kutattunk, kiderült, hogy már ő sem volt az élők sorában. Kuzmová 1913-ban mindössze tizenkilenc éves volt, s az akkor

énekelte dalok közül tőle kilencet közölt a *Slovenské ľudové piesne* című válogatás. Élt még viszont Kuzmová 1917-ben született fia, **Juraj Kuzma**, aki abban a házban lakott, amelyben Bartók először gyűjtött Maróton. Ide hívta össze Bobál lelkész a maróti nőket, s az „elsőházban“ készültek a fonográffelvételek.

Nem élt már **Ján Siksa** sem, akitől négy dalt jegyez az említett gyűjtemény. Ő harmincnyolc éves volt 1913-ban, s az első világháborúban vesztette életét. Idős lánya, illetve a család tagjai kegyelettel őrizték azt a lemezt, melyet a *Matica slovenská* készített a Bartók-felvételről, s a család is megkapta azt. Hálával gondolnak ezért a nagy zeneszerzőre is.

Megtaláltuk viszont Bartók legfiatalabb maróti adatközlőjét, **Anka Kuzmovát**, a már említett Zuzana Kuzmová hugát, aki tizenegy évesen énekelte egy dalt Bartóknak. Csak nagy-nagy unszólásra volt hajlandó azt nekünk is előadni, mivel ottjártunk előtt néhány héttel halt meg a férje. Mint kiderült, az *Išli dioča na vodu* kezdetű hétstrófás szerelmi dal 1913-tól szinte változatlanul élt az adatközlő ajkán, aki azt egykor édesanyjától tanulta.

A nyolcvan éves asszony a népzenekutatóról is mondott néhány szót: „Bartók magyar volt. Nagy magyar ember Pestről. Én még akkor kislány voltam. Kuzmáékhoz (Azahogy akkor még hozzájuk, Anka Kuzmová-Pešková ugyanis ottjártunkkor már nem a régi szülői házban élt.) a szenyior úr hívására asszonyok jöttek össze. Anka Paulínová is ott volt. Én csak egyet énekeltem.“ Majd így folytatta érdeklődésünkre visszaemlékezését az idős asszony: „Emlékszem Bartók masinájára. Olyan nagy tölcseré volt.“

A legtöbb dalt, számszerint tizenegyet, az ötvenöt éves **Anna Kelhová**tól vette fonográfra Bartók. A legidősebb énekes pedig az akkor hatvanéves **Zuzana Krajčová** volt. Természetesen látogatásunkkor már ők is rég a temetőben pihentek.

A közeli Lissó szintén szlovák evangélikus település. Itt 1914-ben gyűjtött Bartók, általában idősebb adatközlőtől, mint Maróton. Az említett gyűjtemény kilenc itteni énekestől mintegy hatvan dalt tartalmaz. Legtöbbet az akkor huszonnyolc éves **Zuzana Vicianová** énekelte: tizenkét dalt egyedül, harminchármat pedig **Anka Pivarčiová**-val közösen. A régi énekesekből Lissón már senki sem élt az 1980-as évek elején. Egyházmáróti gyűjtésünk során viszont találkoztam **Zuzana Balogová**-val, Zuzana Vicianová lányával, aki Lissóról Marótra ment férjhez, s édesanyja emlékeit így idézte: „Az anyám emlegette, amikor még lány voltam, hogy jött az a Bartók a szenyior úrhoz. A szenyior úr mondta anyámnak, hogy gyorsan gyere, Zuzka, jössz hozzánk. Minek hív engem, szenyior úr? – kérdezte anyám. – Csak gyere hozzánk, fogsz énekelni! [...] A plébánián énekeltek. Anyám emlegette, hogy olyan nagy tölcserféléesség volt ott. Ő nagyon szegyenkezett, mert olyan pikánsak is voltak a dalban. A szenyior úr meg biztatta, hogy csak nyugodtan mondja.“

Zuzana Balogová aztán szinte minden dalt elénekelte, melyet annak idején édesanyjától tanult. Előadása, illetve

az előadott dalai azonban már lényegesen különböztek az anyjától. Éneklése nem tükrözte a dallamok ősiségét, a népies előadásmódot. Előadásán olykor a nóta és a sláger hatása érződött. Természetes akadt arra is példa, amikor a régi népdal elevenen élt tovább az utód ajkán.

Az 1914-es egyházművelődési gyűjtésből a Bartók összeállította szlovák kiadvány további hatvan dalt tartalmaz. A tizenegy énekes közül ottjártamkor már csak a nyolcvan éves **Mária Časárová** élt. Tizenöt évesen Bartóknak a *Keď som išou okolo vás* című dalt énekelte. 1981 októberében nekem már nem tudta a dalt előadni, de azt elmondta, hogy Bobál szenyior úr 1905-ben jött a faluba, és nagyon rendes ember volt. Bartókért ő maga ment kocsival a közeli szalatinjai vasútállomásra. Časárová 1914-ben a paplakban énekel, ahol többen is voltak. Ő így idézte emlékeit: „*Bartók becsületes ember volt. Gyenge alkatú. Tudott szlovákul is. Rendesen beszélt velünk szlovákul, mert akkor nem mindenki tudott magyarul, csak akit tanítottak. Egyenként énekeltek neki, talán kétszer is...*”

A *Slovenské ľudové piesne* II. kötete **B e r e n c s f a l u b a n** és **B a k a b á n y á n** gyűjtött dalokat is tartalmaz. Az előbbi faluból tizenháromat, az utóbbiból hatot őriz a könyv. Hogy ezeken a helyeken mikor, milyen körülmények közt gyűjtött Bartók, nem tudjuk. Ennek felderítése tehát a jövő feladata lesz.

Bartók szellemének kultusza gyűjtőhelyein

Bartók Béla szellemét, emberi karakterét az érintett településeken az 1980-as években még nagy tisztelet övezte. Mindenütt szeretettel beszéltek róla, az utódok is értékelték szorgalmas munkáját, s büszkék voltak arra, hogy őseik dalait fonográfra vette, lejegyezte, s így megörökítette azokat a mának is. Az egyházművelődési plébánia könyvtárában ott volt a *Slovenské ľudové piesne* második kötete; az albumok pedig több képet őriztek a hajdani faluról s Bartók-barát papjáról, Samuel Bobálról. És őrizték Bobál *Ludoví básnici (Moravská dolina)* című kézirat-töredékét is. Ebben is olvashatunk népzene-kutatónk itteni tevékenységéről: „*A mi vidékünkön még a háború előtt gyűjtött népdalokat az ismert kutató, Bartók Béla Budapestről. Ő mint magyar, nagyon örült a gazdag kincseknek, melyeket ezen a vidéken talált. Szerettük volna ezt még kiegészíteni, de a háború alatti időkben az emberek nem akartak énekelni.*”

Bartók Béla születésének 100. évfordulóján Ipolyságon rendezett szép emlékünnepet az általam vezetett *Honti Közművelődési Klub*. Az emlékünnepe alkalmából bemutatott Móser Zoltán fotóművész Bartók gyűjtőútjainak állomásairól készült képeit, e sorok írója pedig Bartók Hont megyei gyűjtőútjairól tartott előadást. Az emlékezetes esten **Vas Ottó** előadóművész **Illyés Gyula** *Bartók* című versét szavalta el mély átérzéssel. **Berta Zsuzsanna** prózamondó **Móra Ferenc** *A honti igricek* című novelláját adta elő, idézve a 20. század eleji ipolysági és honti világot. Az est résztvevői a rendezvény után egy Bartók-emléktábla állítás ügyében tettek javaslatot, s kérvényt nyújtot-

tak be az illetékes szerveknek. A táblaállítás időszerűségét azzal indokolták, hogy az 1910-es Bartók-gyűjtésről valamennyi szakirodalom megemlékezik, s maga a zeneszerző is többször utalt rá. Sőt, a híres ipolysági kanászhangverseny emléke Móra révén a szépirodalomban is megörökítődött. Az emléktáblára akkor az alábbi szöveget javasoltuk: „*Bartók Béla magyar zeneszerző századunk elején Ipolyságon s a honti tájon gyűjtött több alkalommal magyar és szlovák népdalokat. Az itt élő nép ezért mindig hálával gondol rá. Ezt az emléktáblát születésének 100. évfordulója alkalmából állította a város lakossága.*” Az emléktáblát akkor a volt megyeháza déli szárnyán helyeztük volna el, azon a helyen, ahol Bartók híres fonográf-felvételei készültek.

A kérvényt a *Lévai Járási Hivatal* illetékes vezetői elutasították, mindezt azzal indokolva, hogy – megítélésük szerint – Bartók ipolysági és Hont megyei tevékenysége (pontosabban népdalgyűjtői munkája) nem volt olyan jelentős, hogy ezért itt emléktáblát lehetett volna állítani.

Az 1989-es politikai változások után Ipolyság piacterét Bartók Béláról nevezték el. Azóta a honti igricek „utódai” is jártak a városban, ahol fellépett többek közt **Agócs Gergely** népzene-kutató és népzene-szész is. 1994-ben Gyúgyfürdőn, az *Ipoly Szabadegyetemen* emlékeztek Bartókra. **Sebő Ferenc** Bartók-kutató a *Kelet-közép-európai népek zenei útvonalának találkozáspontjában élünk* címmel tartott előadást. **Csehi Ágota** Bartók szlovákiai kapcsolatairól, **Csáky Károly** pedig Hont megyei gyűjtőútjairól beszélt.

1994. május 27-29-én Ipolyságon rendezték meg a *II. Bartók Béla Zenei Találkozót*. Az országos rendezvényen előadást tartott **Vikárius László**, az *MTA Zenetudományi Intézete Bartók Archívumának* munkatársa és **Fodor András** Kossuth-díjas költő is. Ugyanekkor leplezték le a Bartók téri **Ipolysági Művészeti Alapiskola** falán a zeneszerző emléktábláját, melyen ez a szöveg olvasható magyarul és szlovák nyelven: „*A modern európai zene úttörője Bartók Béla (1881–1945) ipolysági népdalgyűjtésének emlékére állította Ipolyság város és az Ipolyság és Vidéke Alapítvány 1994-ben.*” Teljesült hát sokunk kívánsága, s reméljük, a nagy művész és zenetudós szelleme örökre jelen lesz köreinkben.

Bartók Béla emléktáblája Ipolyságon • Csáky Károly felvétele

JEGYZETEK

- ¹ Csehi Ágota 1994.; Uő: [http:// www.parlando.hu/Csehi.htm](http://www.parlando.hu/Csehi.htm).
² Kósa László 1979, 25. o.
³ G. Szabó Zoltán 2006, 17. o.
⁴ G. Szabó Zoltán 2006, 18. o.
⁵ Móra Ferenc 1976.
⁶ Csáky Károly 1981. (3 fotóval)
⁷ Csáky Károly 1989 (jegyzetekkel); 2003 (3 fotóval)
⁸ Szokolai Alajosról lásd részletesebben: Csáky Károly 2002.
⁹ Nógrádi Lapok és Honti Híradó, 1910. november 9. (V. évfolyam, 45. szám).
¹⁰ Bartók Béla 1911.
¹¹ Györfly István 1910.
¹² Györfly tudósítását lásd a Vasárnapi Ujság 1910. december 11-iki számában.
¹³ Csáky Károly 1981, 27., 29. o.
¹⁴ Csáky Károly 1985. Képmelléklet.
¹⁵ Zalabai Zsigmond 1984. Képmelléklet.
¹⁶ Magyar Múzeumok, 2006/1. 16., 18. o.
¹⁷ Csáky Károly 2004, 60. o.
¹⁸ Lásd például: Csáky Károly, 2003, 43. o.
¹⁹ G. Szabó Zoltán 2006, 18. o.
²⁰ Bartók Béla 1912.
²¹ Bartók Béla 1911.
²² G. Szabó Zoltán. 2006, 19. o.
²³ Bartók Béla 1970.
²⁴ A leveleket lásd: Ifj. Bartók Béla 1981.
²⁵ Lásd részletesebben: Csáky Károly 1981.

IRODALOM

Bartók Béla

1911a: A hangszeres zene folklora Magyarországon. Zeneközlöny IX/5 (141-487. o.), 7 (207-213. o.), 10 (309-312. o.)

1911b: A magyar nép hangszeres zenéje I. A kanásztülök. Ethnographia XXII. évf. 305-310. o.

1912: A magyar nép hangszerei II. A duda. Ethnographia, XXIII. évf. 110-114. o.

1970: Slovenské ľudové piesne II. Bratislava

Ifj. Bartók Béla (szerk.)

1981: Bartók Béla családi levelei. Budapest

Csáky Károly

1981: Bartók Béla és a "honti igricek". Honismeret IX/3., 26-29. o.

1985: Honti barangolások. Bratislava

1989: Adalékok Györfly István Ipoly menti kapcsolataihoz. In: Uő: Szülőföldi vallomások. Bratislava. 84-90. o.

2002: Jeles elődeink. Dunaszerdahely. 137-139. o.

2003: Néprajzi gyűjtések és a néprajzi muzeológia kezdetei Hont megyében. Gömörország, IV/1. 40-46. o.

2004: Hagyományörző és változó települések. Komárom

Csehi Ágota

1994: Bartók Béla és a Felvidék. Komárom-Tatabánya

: Bartók szlovákiai kapcsolatai. Internetes változat. [http:// www.parlando.hu/Csehi.htm](http://www.parlando.hu/Csehi.htm).

G. Szabó Zoltán

2006: Bartók dudásai. In: Magyar Múzeumok, 12/1., 16-19. o.

Györfly István

1910: A hétről. Kanász hangverseny. Honti Lapok XVI/47. (november 19.)

Kósa László

1979: Rozmaringkoszorú. Bratislava

Móra Ferenc

1976: A honti igricek. Irodalmi Szemle XIX/8. 714-717. o.

Zalabai Zsigmond

1984: Mindenekről számot adok. Bratislava.

Szombathy Viktor

Visszaemlékezéseim 1920–1938. (részlet)

Kezdődik az ún. „szlovenszkói kultúrélet és irodalom“

Az alábbiakban megpróbálom vázolni azt a képet, amely az 1920-ban kifejlődni kezdő szlovenszkói magyar kultúréletet jellemezte. A kép nem teljes, egyáltalában nem több mint amennyit egy 18 éves cserkészfiú látott 1920 elején, nagy történelmi megrázkódtatások után. Számomra a pluszt legfeljebb az jelentette, hogy a korabeli kultúréletet megítélő helyzetem a többenél valamivel előnyösebb volt; egy vidéki hetilap szerkesztőségi közegében nőttem fel, ahová több értesülés futott be a Felvidék különböző áramlatairól, mint egyéb semleges helyre. Ami számunkra, családunk számára létérdekünkben is fontos volt: az a kérdés, indulhat-e a gömori hetilap tovább, és kik maradnak főszerkesztői. A tanári kar és a megyeháza, valamint az állam hivatalnokainak egy része nem tette le a hűségesküt, eltávozott Rimaszombathból. Szlovenszko szerte ugyanez volt a helyzet. Hosszú benső vívódások után édesapámék a pénzügyigazgatóságon is letették az új államra a hivatali esküt, mi tehát maradhattunk. Maradt a városháza személyzete is. Rengeteg ismerősünk és rokonunk távozott Magyarországra, kiutasította őket az új állam, vagy önként hagyták el a Felvidéket. Néhány rokonomból Miskolcon és Budapesten „vagonlakó” lett. A legfőbb személyi veszteség a megyeházát érte.

Az, hogy a magyar szellemi élet mennyire kezdetleges volt, sokszor megíródott már, nem az én feladatomban ezt ismertetni.

Nagybátyám, **Rábely Károly**, a hetilap engedélyezését *Gömör* címmel megkapta, a lap szerkesztője az időközben a krasznajarszki hadifogságból hazaérkezett **Márkus László** lett. Főmunkatársak: **Benkovits Gyula** és **Hajnik Géza**. Az ilyen vidéki lapokat a helyi ügyészség sokszor elkobozta, elég volt, ha az államvezetés ferdeségeire egy-egy kritizáló szót tettek. Ennek ellenére a kis gömori lap felvirágzott, hangadó orgánus lett, sőt később **dr. Fráter György** ügyvéd szerkesztésében ellenlapot is tudott indítani a konkurens nyomda. Budapestről kezdetben alig kaptunk napi sajtót, legfeljebb a *Tolnai Világlapja* és a *Színházi Élet*, majd a *Világ* c. napilap behozatalát engedték meg. Ami a napilapokat illeti: az emigránsok által szerkesztett *Bécsi Magyar Ujság* volt olvasható Szlovákiában, ezt azonban sem a konzervatívabb polgárság, sem a földbirtokos osztály nem olvasta. Napilapok elég hamar jelentek meg Pozsonyban és Kassán, igyekeztek tárgyilagosan tájékoztatni az olvasókat. Lassankint aztán minden nagyobbacska magyarlakta városban újraindult egy-egy hetilap, néhol kettő is. Így aztán a cserepéldányokon keresztül lassanként mégiscsak képeket tudtunk alkotni arról, hogyan él és mennyiben maradt meg az új viszonyok között a szépebb, a rozsnyói, a losonci, ipolyság,

érsekújvári, nyitrai, komáromi, csallóközi, galántai, lévai magyarság. Minden nehézség ellenére sajtónk elég gyorsan felvirágzott, sokkal több időszakos lap jelent meg Szlovénzskón 1938-ig, mint ma. A mai szlovákiai magyar hetilapok általában helytelen magyarsággal történő tükröfordításai az ugyanott megjelenő szlovák hetilapoknak. Ilyen eset a két világháború közötti Szlovénzskón példátlan lett volna. Minden magyar kisvárosban mégis maradt néhány szellemi munkás, aki újságot tudott írni, s egyúttal levelezője, tudósítója lehetett kassai, pozsonyi, prágai lapoknak. Legnagyobb magyar napilapul 1922-ben a *Prágai Magyar Hírlap* alapítódott meg. Ez a két ellenzéki magyar párt, a *Keresztény Szocialista Párt* és a *Magyar Nemzeti Párt* tulajdona volt, első politikai irányítója **Szent-Ivány József** és **Szüllő Géza** volt. Első szerkesztője a Budapestről hozott **Béla Henrik** és a besztercebányai ügyvéd, **Petrogalli Oszkár** volt, majd rövidesen a rozsnói születésű **Gál István** (eredetileg Gömör megyei aljegyző), végül a lap szerkesztői székét hosszasan foglalta el a jeles publicista, **Dzurányi László**.

Érdekes, hogy a Szepességen igen sokáig tartotta magát a **Telléry Gyula** által szerkesztett *Szepesi Híradó* – *Szepesi Hírlap*, ami azt jelentette, hogy a Szepességen a magyarság sokáig tudta még magát tartani. A szlovákok lakta Nyitrának különösen jeles újságjai voltak, Komáromnak meg néha három is.

Ezek a magyar hetilapok általában a régi, hagyományos magyar világot tükrözték, politikával nem mindegyik foglalkozhatott, ha mégis a politikájukról szólok, akkor azt kell mondanom, hogy általában középúton álltak. Ez természetes is volt, hiszen e lapok munkatársai még a régi világból származtak. Nem emlékszem minden szerkesztő nevére, de a teljesség kedvéért hadd említsek meg közülük néhányat, mert megérdemlik: Dunaszerdahelyen **dr. Szeiff Géza** ügyvéd, Érsekújvárott az igen fürge és kitűnő riporter, **Sándor Dezső**, Léván **Koperniczky Kornél** (ő 1945 után a Duna menti Harta községbe lett kitelepítve), Rimaszombatban **Márkus László**, **Benkovits Gyula** és kezdetben **Gál István**, Rozsnón **Tichy Kálmán**, Ipolyságon **dr. Salkovszky Jenő** ügyvéd, **Farkas István** tanár (ő egyidőben afféle családi lapot is szerkesztett és a szlovénzskói magyar irodalom egyik legmérgeesebb hangulatú művelője volt). Nyitrán **Dallos István** (aki a *Nyitrai Írók Könyvét* is szerkesztette), Kassán **Forgách Géza** és **Kövess Illés**, **Kelembéri Sándor**, **Keller Imre**, visszatérve Lévára, megemlítem **dr. Kersék János** ügyvéd nevét, Losoncon **Horváth Andor**, az *Engel*- és a *Vígh-nyomda* nevét. Komáromban **dr. Gaál Gyula**, **dr. Alapy Gyula**, **dr. Baranyay József**, **Fülöp Zsigmond** voltak a hetenként háromszor megjelenő *Komáromi Lapok* vezérei. Rozsnón **Gömöri Zoltán** nevét említtem meg, Nyitrán a **Risnyovszky Endrét**, Kárpátalján a **Rácz Pál** írói működése volt fontos kezdetben. Mint érdekességet meg kell említenem, hogy Nyitrán még élt a felvidéki magyar írók nesztora, az 1846-ban született **Dombay Hugó**. Az emlékek kódéből felsejlik előttem egy különös riporter is, **Dobay István**, egy Sáros megyei nemes család sarja, aki

ugyan Budapesten a *Társaság* című folyóiratot szerkesztette, de „Hungaricus Viator” aláírással szlovákiai magyar lapokba is dolgozott. Egyébként az első világháború alatt ő volt a tátrai fürdők kormánybiztosa. Ugyesztén hadd említsem meg **Falu Tamást** is, a jeles költőt, a *Kisfaludy Társaság* és a *Petőfi Társaság* tagját, aki, noha Kiskunfélegyházán született 1881-ben, a Gömör megyei Nagyrőce városában volt közjegyző. Néhány évet még a csehszlovák republika megalakítása után is Nagyrőcén töltött, sőt a nagyrőcei társadalommal kapcsolatosan írt regénye, a *Kicsinyesek* is Pozsonyban jelent meg, mint egyik első szlovénzskói tárgyú regényünk, de az irodalom művelői közül ő hagyta el először Szlovákiát. A Pest megyei Ócsa községbe költözött, mint közjegyző.

A magyarság szellemi erejét legyűrni nehezen lehetett, noha a pozsonyi állami hivatalok, úgyszintén az egyes megyék – zsupák – új vezetői igen sokat elkövettek annak érdekében, hogy a magyarság szellemi és gazdasági erejét visszanyomják. A megyék területe kezdetben a régi megyékével volt egyenlő. A békeszerződések azonban némi lehetőséget nyújtottak arra, hogy a magyarság – ha nem is hiánytalanul – de valamennyire mégis tudjon élni kisebbségi jogaival. **Szüllő Géza** sok csatát vívott Genfben, a Népszövetségben. Nyelvtudása és műveltsége révén ő volt az ellenzéki magyar pártok ún. külügyminisztere. Az egyes képviselőválasztási turnusokban a cseh és szlovák pártok – számuk néha több volt huszonöttnél is – sok minden lehető és lehetetlent elkövettek, hogy magyar szavazókat is szerezzenek maguknak, de a szándékuk általában sikertelenségbe fulladt.

Az irodalmi élet lassan indult meg. Olyan hagyományú és egybekovácsoló szellemi erőink már csak földrajzi helyzetünkönél fogva sem volt, mint Erdélynek. Műkedvelők irodalma volt a szlovénzskói magyar irodalom évekig, az irodalmi élet központja is csak Kassán és Pozsonyban alakult ki. De az olvasó, épp úgy, mint maga az író is, Budapest felé pillantgatott. A szlovénzskói magyar nyomdák nem késlekedtek megjelentetni szépirodalmi munkákat, legtöbbször a nyomdász, vagy az író anyagi veszélyére. A legkiforrottabb kiadói egyesülés Kassán a *Kazinczy Társaság*, Pozsonyban pedig a *Magyar Minerva* volt. Kassán **Sziklay Ferenc dr.** volt a kezdeményező és vezető, általa indult meg a Kazinczy Társaság könyvkiadó vállalata is, amelyet később Szent-Ivány József vett át. Idővel a nyitrai Dallos István is alapított kiadóvállalatot.

Subjektív élményeimhez tartozik, hogy az érintkezést Sziklay Ferencsel és a pozsonyi Magyar Minerva munkatársaival hamar felvettem. Különösképpen a losonciakkal keveredtem régi alapon új, jó barátságba: **Darkó István**nal és **Simándy Pállal**. Tudott dolog, hogy Simándy Pál felvett név, **Gombos Ferenc** református lelkész és hittanár változtatta nevét erre a **Rákosi Viktor** által költött névre. Losoncon működött egy ideig **Győry Dezső**, a költő is: afféle szellemi triászt alkottak, akikhez később **Marék Antal** is csatlakozott.

Tekintettel arra, hogy egy hetilap volt családunk birtokában és nekem írói ambícióim már a gimnáziumban is

támadtak, könnyű volt a helyzetem írásban jelenhetni meg. Már 1920-ban írtam kis cikkeket a *Gömörbe*. Kezdő ambícióimat Budapesten, egyetemi hallgató koromban elégítettem ki egyelőre; cikkeket kellett írnom szülővárosom olvasóinak Pestről. Első áldozataim **Pósa Lajos** özvegye, **Blaha Lujza** és néhány rimaszombati születésű híresség, mint pl. **Farkasfalvy-Findura Imre** történetíró voltak (Findura Imre nagyapám jóbarátja, rimaszombati születésű történetíró, statisztikus volt; aki még az első világháború előtt Budapestre, majd Vácra költözött). Rimaszombatnak mindmáig ő az egyetlen történetírója, de mint Vác történetének írója kapott emléktáblát és utcát Vácott.

1920–1928 között lényegében kettős életet éltem. Szeptembertől júniusig Pesten tartózkodtam, a hosszú nyári és karácsonyi szünetet mindig Rimaszombatban, illetve valamelyik szlovenszkói városban töltöttem. 1924-től 1928-ig a Prágai Magyar Hírlapnak voltam állandó budapesti munkatársa, szinikritikusa, művészeti kritikusa. Csaknem mindennap tudósítottam a lapot budapesti kulturális eseményekről és rengeteget interjuvoltam művészi alkotókat. Ennél fogva afféle szellemi kapocs voltam a budapesti élet iránt állandó, szomjas érdeklődést tanúsító szlovákiai magyar értelmiségi olvasó és a magyar főváros élete között. Más szlovenszkói napilapoknak nem volt állandó tudósítója. A Prágai Magyar Hírlap hivatalos szerkesztője ugyan **Zólyomi Dezső**, az *Az Újság* munkatársa volt, ő azonban semmit sem írt, mert a hivatalos közleményeket a *Magyar Távirati Iroda* által úgyszólván megkapta a prágai újság. Zólyomi inkább üzleti ügyeket intézett, és munkatársul vett maga mellé. Így tudtam megszólaltatni **gróf Zichy Istvánt**, **Fedák Sárít**, **Móricz Zsigmondot**, **Lyka Károlyt**, **Kosztolányit**, **Szabó Dezsőt**, **Kodály Zoltánt**, **Bartóknét**, **Berzeviczy Albertet**, **Rudnay Gyulát**, költőket, írókat, színészeket, színigazgatókat. Ugyanakkor az *Újságírók Otthon Körében* készpénzért is vettünk regényeket, novellákat, verseket. Egy regény ára általában ezer pengő volt. Elsőnek közöltük **Móricz Zsigmond Úri muriját**, **Komlós Aladár**, **Márai Sándor** regényét, **Somlyó Zoltán** verseit. A pesti honoráriumokat Zólyomi Dezsőnek budapesti hirdetések árából kellett fedeznie.

Én akkor már más magyarországi lapoknak is dolgoztam. Az egyik manuudktorom **dr. Lambrecht Kálmán**, a híres régész volt, a másik **Komáromi János**, az író. Budapesten írtam első regényemet is, amelyet 1929-ben a Prágai Magyar Hírlap folytatásokban közölt. Számos szlovákiai magyar szépirodalmi kiadvány gazdája az 1923–1928-as években **dr. Farkas Gyula**, az *Eötvös Kollégium* tanára volt. A kiadványok cégére a berlini *Voggenreiter Verlag* magyar osztálya volt, de ez Farkas Gyula nevét fedte, a kiadványok Pozsonyban, a *Concordia Nyomdában* nyomattattak. Ez a különös triász megkönnyítette a magyar szépirodalom terjesztését Szlovenszkón. Farkas Gyula segítségével jelent meg első két könyvem, humoros ifjúsági elbeszélések és egy regény. A Concordia nyomda nyomtatta később a szelídlelkű **dr. Reinel János** által szerkesztett *Magyar Minerva* című havi folyóiratot és

az ugyancsak Reinel szerkesztette *Uj Auróra* évkönyvet. Ez az évkönyv igen színvonalas kiadvány volt.

Hitem szerint a *Sarló* mozgalom megalakulása is Budapesten kezdődött, illetve a gondolat Budán fogant meg. Itt kell kitérnem arra, hogy Szlovenszkón a magyar gimnáziumokban a magyar cserkészcsapatok működése nem szűnt meg, sőt alakultak olyan városban is csapatok, ahol nem volt magyar középiskola. A magyar cserkészcsapatok működési engedélyt végül is a pozsonyi *Országos Hivatal* iskolaügyi osztálya nem vonta vissza. 1938-ig jeles cserkészcsapatok működtek Pozsonyban, Komáromban, Érsekújvárott, Losoncon, Léván, Eperjesen, Rimaszombatban, Kassán s még számos helyen. A cserkészlet eszméit öregcserkész korokban is valló egyetemi hallgatók az egyetemi városokban, Pozsonyban, Brünnben és Prágában megalakították az öregcserkészek *Szent György Körét*. Érdeklődésük azonban alaposan kitágult, szociálisá vált, volt benne egy kis narodnyikizmus is, különösen az érsekújváriak és pozsonyiak világnézete, kisebbségi magyarságtudata volt határozott. **Szabó Dezső**, **Móricz Zsigmond**, **Bartók**, **Ady** hatása alatt olyan regös cserkészcsapatokat alakítottak magyarországi mintára, amelyek falvakat látogattak, folklórányagot gyűjtöttek, „mesélő táborúzeket” gyűjtöttek, értelmiségi mivoltukban a néphez közeledtek. Az ipari munkásságot még kihagyták érdeklődési körükből. Szlovenszkói szellemi vezérüknek **Győry Dezsőt**, a hangadó költőt ismerték el. Szeretném nevüket is felsorolni, de a névsor nem lenne teljes, és a *Sarló* évkönyveiben úgyszólván megörökítették. Hathatós segítséget kaptak Losoncon, ahol a szlovák iskolai hatóságok által félreállított **Scherer Lajos** gimnáziumi tanár *A Mi Lapunk* címen cserkészújságot indított. Ebben az újságban közölte **Móricz Zsigmond** a *Gyalogolni jó* című írását, amely igen eredményesen mozdította meg az öregcserkészek kiránduló és gyűjtögető kedvét. A középiskolai cserkészcsapatok minden nyáron igyekeztek táborúzni. A cserkészélet nagyban fokozta a magyar ifjúság összetartozásának érzését, tágtította ismeretkörét és jó indítást adott a további kisebbségi társadalmi életre. A magyar cserkészcsapatok központi vezetője az 1920-as évek közepétől kezdve **Mrenna József** érsekújvári tanár volt, az ügy másik főmozgatója **Bíró Lucián** komáromi bencés tanár. A cserkészcsapatoknak a csehszlovákiai cserkészintézményekkel csak laza kapcsolatuk volt. Nem voltak függő viszonyban, önálló alapszabállyal dolgoztak. A teljesség kedvéért hadd írjam ide, hogy a rimaszombati cserkészcsapat először **Marton István**, majd **Báthory Andor** végül **Holéczy Miklós** tanárok parancsnoksága alatt minden júliusban táborozott, először a Hnustya fölötti Sziyecen, majd Beje község egyik erdejében, Csetneken, Breznóbányán, Murányban, Késmárkon, Krasznahorkán, Selmecebányán és egyéb szép erdők alatt. A legjobban működő cserkészcsapat a komáromi bencés főgimnáziumé volt. Először **Karle Sándor**, később **Bíró Lucián** tanár vezette. Ők állandó, kitűnő helyet szereztek Selmecebánya és Szklenófürdő fenyeveseiben.

Most előreszaladok a *Sarló* témája miatt 1928-ra.

Abban az időben **Balogh Edgár**, családi nevén **Kessler Edgár** Budapesten látogatta a bölcsészkar egyetemet. Cserkészalapon jóbarátságban voltunk és egy koratavaszi napon arra kért, menjek vele a nagytétényi fennsíkra, ahol hevesi dinnyések dolgoznak. A dinnyések már márciusban kezdték el a munkát és dinnyeszüretig el sem hagyták a terepet. Családi alapon működtek. Így történt, hogy kimentünk a nagytétényi fennsíkra, beszélgettünk a dinnyésekkel, megnéztük földbeásott kunyhóikat, mai nyelven szólva afféle szociális érdeklődésű munkát végeztünk. Edgár a szomszédos Kamaraerdőben elmondta egész élete történetét. Erdélyben született, édesapja, Kessler szász származású közös hadseregbeli őrnagy volt, aki akkor már nem élt. Édesanyja vezetékneve volt – amit később Edgár fölvetett – **Balogh**. Édesanyja a világháború befejezésekor Pozsonyban volt tanárnő, így került Edgár Pozsonyba, de állampolgársága nem volt. Számomra különösnek tetszett, hogy egy ilyen sorsú és ilyen származású cserkésztestvér – az Eötvös Kollégium lakója – „magasztosabb” szellemi tanulmányok helyett hevesi dinnyések életébe akar belepillantani. A magyarázat természetesen érthető volt. Magyarországon akkor már megindult a regös cserkészmozgalom, ezt a szlovenszkói öregcserkészek is átvették, és tovább fejlesztették. Edgár – kiváló szociális érzékével – lelkes híve volt a mozgalomnak. Ha most utánagondolok, honnan származtak Balogh Edgár nézeteinek gyökerei, Edgárék családi sorsában találok magyarázatot. Egyike volt azoknak a hontalan szlovenszkói fiataloknak, akik a „prevrat”-kor a szélre, a peremre jutottak. („Prevrat”-nak nevezték a szlovákok az 1920-as „váltást”, az új állammá való alakulást. A szó később amolyan időhatározószóvá alakult, fontos fix pont lett, valami történhetett és valaki szerepelhetett „prevrat előtt” és „prevrat után”. Ez a szlovákiai szlovák és magyar társadalom gondolkodásában fontos kifejezés volt.)

Miközben Edgár a Kamaraerdőben elmondta családjá történetét és terveit, kialakult benne egy nyári öregcserkésztábor alapításának gondolata is. A táborba világnézeti, kisebbségi és társadalmi, kulturális kérdésekről lenne szó. Megbeszelnénk a regös-járás módjait is, bejárnánk Szlovenszko magyaroklakta falvait. Véleményem szerint a gombaszögi tábor gondolata ezen a napon született. Hogy a regös-tábor hol legyen, azt még akkor nem tudtuk, ezen a hűvös koratavaszi napon csak a gondolat fogalmazódott meg Edgárban. A Sarló történetében meg van írva, miként találtak Gombaszögön alkalmas táborhelyet az érsekújvári, meg a pozsonyi fiúk.

1928 nyarán Edgár már szétküldte körlevelét, összehívta a tábort. Rimaszombatból **Hizsnyan Bélával** megjelentünk mi is Gombaszögön. Hizsnyan Béla a prágai német egyetem medikusa volt, azzal az előnnyel, hogy egy drága motorbiciklit kapott a nagymamájától. Nagy hasznát lehetett venni, amikor a rozsnói nyomdában megrendeltük a *Vetés* című első propagandafüzetünket és sűrűn kellett közlekedni a nyomdával.

A táborozás helyét azért tették Gombaszögre, mert öregcserkész társaim arra gondoltak, hogy a Sajó-völgyi

földbirtokosok élelemmel fognak bennünket segíteni és alkalmas helyet is kapnak a földbirtokosoktól. Ebben igazuk is volt, mert ha a szomszéd birtokosoktól nem kapunk közben zsírt, krumplit, lisztet, hagymát és más hasonló élelmiszert, a cserkésztábor tíz nap helyett már az ötödiken bezárhatta volna magát. A tábor képe külsőleg is szegényes volt, hiszen az ország minden részéből szedődtünk össze kölcsönkért táborozási anyagokkal, sátrakkal. A tábor ekkor még nem indult politikai jellegű tábornak. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy egyetlen baloldali szervezet sem támogatta a tábort, sem anyagiakkal, sem szellemiakkal. Anyagiakat a magyar ellenzéki pártok nyújtottak, **Szent-Ivány József** segítségével. Elsősorban a *Magyar Nemzeti Párt*, majd a losonci szabadkőműves páholy **dr. Tarján Ödön** ügyvéd által segített. A keresztényszocialista párt vezére, **Szüllő Géza** azonban gyanakodott. Attól tartott, hogy a fiatalok „megbízhatatlanok”, balra térnek. Ellenben **dr. Grossechmiéd Géza** szenátor, kassai ügyvéd – **Márai Sándor** és **Radványi Géza** apja – személyesen látogatta meg a tábort egy délután. Felesége süteményt is hozott. Nem emlékszem pontosan, hogy három, vagy ötezer koronát adott-e nekünk, Edgár kérésére. A tábor parancsnoka Edgár volt, helyettese én, ugyancsak én voltam a gazdasági ügyintéző, a táborozási díjak beszedője is, innen tudom az adatokat. A két magyar párt vezetői eredetileg azt remélték, hogy a tábor ifjúsága hozzájuk fog húzni és az ellenzéki magyar pártok szellemében munkálkodnak tovább. Tévedésben leledzettek. Ennek a nagyon tehetséges szlovenszkói magyar fiatal gárdának, amelyből a Sarló kialakult, ugyanis önálló politikai ambíciói voltak. Az volt az érzésem, hogy tulajdonképpen a megunt „öregek” helyébe kívánnak már lépni, és új szellemet hoznak a kisebbségi politikába.

A tábor szép helyen feküdt, a cseppkőbarlangot akkor még nem ismertük, sátraink azonban rozogák voltak; a „vezérkar” egy kis erdészházban tanácskozott. A tanácskozás folyamatos volt, lényegében sokkal több szó hangzott el, mint amennyit ettünk. A szakácsunk **Morvay Gyula** tanár, tardoskeddi származású parasztfiú volt (jelenleg Nagykanizsán él). A napok állandó vitával teltek el. Elhangzottak szép előadások is a regöscserkészet céljáról, a szlovenszkói magyar értelmiség jövőjéről, az értelmiségnek a parasztokhoz való kapcsolódásáról, a műveltségi szintek emeléséről és az **Ady-Móricz-Szabó Dezső** hármáról, mint példaképről. Később hozzávettük az eszményekben **Bartók Bélát** is. **Győry Dezső** maga, a szellemi vezér, csak néhány napig tartózkodott a táborban. Igen hangulatos táborfüzi ünnepséget rendeztek a tábortagok egy sötét este a Gombaszög fölött elterülő Szilicei fennsík szép kis falujában, Szilicén. Testvéri ölekezés volt.

A tábor érdekes vendége az akkor magát még teljesen magyarnak valló selmechányai festőművész, a haladó gondolkozású **Gwerk Ödön** volt. Gwerk Ödön a tábor kötélkordonján kívül ütötte fel a sátrát, mivel a táboron belül alkoholtilalmat hirdettünk. Gwerk tápláléka pedig csupán a sör volt. Ladászámra hozatta a sört Pelsőcről. 1945 után Gwerk egy ideig Selmechánya sztárosztája lett,

megnősült, egy magyargyűlölő pozsonyi tanárnót vett el. Gwerk szobaberendezésének egy részét híven őrzi a selmechányai múzeum.

Időközben az eszmék – rendkívül zajos viták után – mégis megfogalmazódtak, a gondolatok kifejecesedtek. Lényegében az utolsó napon határozták el a mozgalom nevét, a *Sarlót*. Némelyek *Sarló* és *Kalapácsot* akartak, de attól tartottak, hogy a magyar közvélemény erre még nem érett meg, és a hatóság sem engedi meg. Így került végül még a táborozás ideje alatt a *Sarló* teljesen baloldalra.

Mikor a tábor már szétoszlott, közeledtek a *Sarló*hoz a *Kommunista Párt* illetékesei is. Ugyanakkor azonban a magyar ellenzéki pártok vezetői is azt remélték, hogy ez a „regös fiatalság“ még az övék. Pedig ez a magyar fiatalság elsősorban megélni szeretett volna, mert kisebbségi jövőjét Szlovákiában nem látta már biztosítottak. Rájuk vonatkozott **Szvatkó Pálnak**, a Prágai Magyar Hírlap publicistájának szellemes megjegyzése: „*Baťa-cipős ifjúság*“. A *Vetés* első számát Rozsnyón megcsináltattuk – a korrek-túrával való futkározás volt a Hízsnyan Béla dolga – és tíz nap múlva a tábor tagjai hazavonultak. Ez történt 1928. augusztusában. Lobogónk a Szent György Kör díszes se-lyemlobogója volt.

Véleményem szerint a tábor lakói, majd a hozzájuk később csatlakozott *Sarló* mozgalom hívei a legtehetsége-sebb, legműveltebb szlovákiai magyar fiatal egyetemi hallgatók közé tartoztak, akiknek elvben minden lehető-ségük megvolt arra, hogy később átvehessék a szlovákiai magyarság szellemi, gazdasági, politikai irányítását.*

* Részlet a szerzőnek egy hosszabb kéziratából, amelyet özvegye jó-voltából használhattunk fel.

Jellegzetes öreg házak a rozsnyói felvégről.

Tichy Kálmán rajza • Liszka József (1991) nyomán

Juhász János

Néprajz Gömör megyéből

A Rima folyó mentén, a megye fővárosa – Rimaszom-battól lefelé egy sajátságos, munkás magyar nép foglalja el a völgy nagy részét. Ugyanezen fajból lehet találni a kö-zeli vidékeken, szórványosan, egy vagy több községet al-kotva. Méltónak találok megjegyezni itt azt, hogy egykor Sáros megyében utazva, az Eperjes feletti vidéken lévő fal-vakban találtam e fajta embereket, kiknek vezetéknevök is magyar, míg nyelvök s értelmök szláv volt. Meghatározni, hogy a magyarok milyen népfaja hát ez valójában, törté-nelmi kutatás nélkül bajos dolog volna, de beszédjök s vi-selkedésök, illetve szokásaikban felölelve találjuk a pa-lócz és barkó modort együttesen.

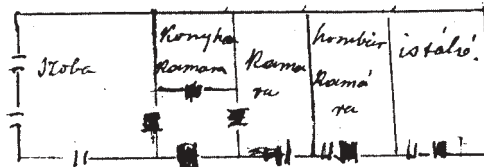
Jelen időben már azok, kik az élénkebb közlekedés kö-zelében élnek, kezdik régi jellegeiket elhagyni s a korszül-te, divatosabb viseleteket felölelni. A régibb, tipikus jelle-get azonban a kissé távolabb vidéken élők közt még mindig felfedezhetjük, habár megközelíthetőleg is. Leírá-somat tehát elsősorban ez utóbbiakra irányzom, az előb-bi, vagyis a haladottabbakról teendő megjegyzéseimet folytatólagosan kívánom eszközölni.

A régi jelleget fenntartókhöz sorozhatjuk: Majom, Szú-tor, Pokorágy s Balogvölgyön a már építkezéseinél hala-dottabb Iványi, Zsíp, Bátka, Tamási st. községeket, kik re-formátus vallásúak.

Tárgyi néprajza

Építkezéseiknél a lakóházat, marhaistállót vályogból, kőből, téglából szeretik felállítani; fából csak a színt, ser-tésólat s csúrt, ámbár a csúr építésével több helyen keve-set törődnek, úgy hogy csak pusztá szerűn végzik a ter-mények gépelését, nyomtatását s cséplését.

Épületeik alakja legtöbbször hosszúkas, téglány a-lakú, következő beosztás szerint: szoba, pitvar, konyha, a pitvarból nyíló kamara, az udvarból nyíló hombár-kama-ra, végül az istálló.

Szobái berendezése egyszerű. Az ajtó felé van a ke-mence, pánkka és kürtővel ellátva, a kürtő alatti koczik egy részén, a szögleten foglal helyt a takaréktűzhely („*sparhert*“). A takaréktűzhely mai nap már egy házból sem hiányzik, a füstvezető kürtőt azonban már több hely-en a kiskamarába, kisházba (konyha szoba) kezdik ki-tenni. A szoba falai mellett földbe vert vastag falábakon nyúlnak el a tölgyfából fűrészelt vastag „*lócák*“, nappal ülő-, éjjel fekvőhelyül. Fölül, a ház világosabb szögletében foglal helyet a vastag tölgyfaasztal. Ezen asztalnak nem csak az a rendeltetése, hogy arról étkeznek, hanem az é-

tekül készítenő tésztát is azon szokták elsíkállani, a mi látva az asztalnak nem épen tiszta felületét – a finomabb ízlésre undorítóan hat. A falak körüli lóczák alatt rekeszek vannak, télutólján ott tojnak s költenek a ludak, sőt a tyúkok nyáron át is. A falakon körül – kivált a módosabb helyeken – mázos tányérok, tálak függnek. A mestergerendán elöl vannak a könyvek, irományok, az ajtó fele: fejszék, vésők, kalapács s egyéb e fajta szerszámok, alul egy arra a czélra készített s odaszegezett fácskába szurkálva vannak az asztali villák, kések a mestergerenda felső része táján. Az ajtószárny hátánál, a szögletben állványon vannak a víztartó edények, cserép korsók. Ezen víztartó állványok azomban manapság már csak inkább télre kerülnek be, nyárban a vizesedények a pitvar falában készített vakablakban állnak. A kiskamarában részint konyhai eszközök tartatnak, részint többnyire a család valamelyik öreg anyókéja tartja benne ágját és a régi jó időkből felmaradt kopottas színű ládáját; a mely öreg láda iránt a ház tagjai – lakói – respektussal viseltetnek, mivel az öreg anyóka onnan szokta kiszedegetni a fiataloknak szánt ajándék tárgyakat, és még a megszorult gazda számára is kikerül onnan egy-két forintocská – ha mindjárt kölcsönképen is. Betegség vagy halál esetre szoktak a mamókák rejtegetni összekuporgatott pénzeckét.

A nagy kamarában – mely egyúttal háló szoba is – vannak a megvetett ágyak; ahány pár lakik együtt, annyi az ágy is. Módosabb helyeken az ágyak a padlásig emelkednek a bele rakott tollú- s pehelyneműktől. Egy ágyfelszereléshez lehetőleg 2 derekaljt, 6 párnát, 2 dunnát számítanak, ehhez járulnak a lepedők, szalmát, derekaljt, párnákat betakarni. A derekalj haját (derekalj borító vászon) magok készítik, szövik; négynyüstös vászonnak hívják, úgy szintén egyéb lepedőket is. A párnák és a dunnahajak kétfélék. A mely ágyat mindig használnak, arra a magok által szőtt vászomból készítenek haját, előbb befestetik a festővel; a melyik ágyat ritkábban használnak, arra a kereskedésből hoznak vékony szövésű hajaknak valót. Az ilyen ágyakban a párnák egyik végén piros, zöld vagy kék szöveten hímezések, csipkék vagy egyéb kötések díszelnek. Ezen díszes fejelek (párna) láthatása végett ágyterítőt nem használnak.

A kamara padlásáról középen, négy sarkán kötélre akasztva lóg le a kenyértartó rács. Ha csak egy kenyér van már rajta, a gazdasszony sütéshez készülődik. Az ilyen rácsra tárolják az ünnepre süttött kalácsféléket is; innen letkezett ezen szólásforma:

„Haj karácson, karácson: Van-e kalács a rácscon?
Ha nincs kalács a rácscon, szomorú a karácson.”

Az ágyak előtt vannak helyezve a cifrán kimázolt ládák, az ágyak végén a fehérenműek tartásához a szekrények – ma már a szekrényt a „sifonír” kezdi helyéről kiszorítani.

A pitvarból van a padra járás létrán, vagy záros garádcison.

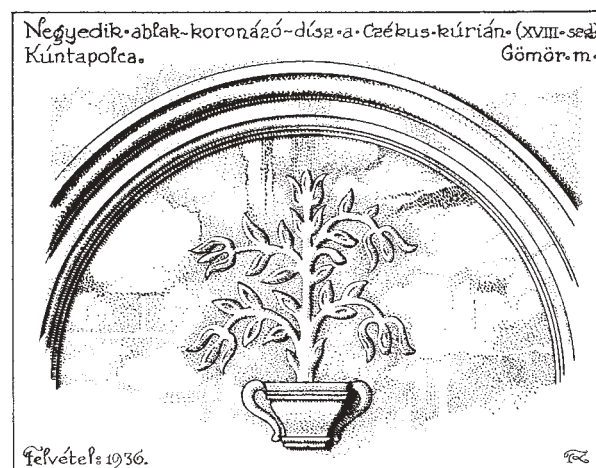
Fent a padlásan, az úgynevezett szűszékokban tartják

a búzát, zabot, árpát st. Itt csüng kócz madzagon a kakasülőről a serteshús, szalonna, melyet a földművelő nép a nyári munka időre tartogat meg. Ősszel a padlásan magasba illesztett rudakon szárítják morzsolásig a párvájával összekötözött csöves kukoriczát.

A vagyonosabb gazda az ól és nagykamara közt egy hambár-kamarát is tart. Tart itt is búzát, de belerakja télire használandó burgundi répáját s krumpliját, ló és gazda szerszámjait, hordó, kád s egyéb szükséges eszközöket. Itt aggatja falra kopott csuháit.

Az istálló berendezése egyszerű: hídlás, jászol, széna-tartóval van felszerelve. Az is megesik, hogy a marhais-tállót külön, kissé tovább, vagy a lakóépülettel átellenben építik fel, gyakrabban fából, ehhez kapcsolják a színt, a színbe nyíló sertés-, lúd- és tyúklakkal.

Az udvar ritka helyen van az úttól elkerítve, ha van is, rossz lészafonadékkal, ugyanilyen kerítés határolja a fundust körül, nem ritkán lészafonás helyett töviskel kerítettek. Ezen kerítések pedig téli hideg időben észrevétlenül elszoktak tűnni, hogy melegítőül vagy gyújtószul szolgáljanak a szegényebbek hajlékában. Itt-ott látható deszka-

Tichy Kálmán rajza • Liszka József (1991) nyomán

kerítés az út felől, de ezt csak különös jómódú s ritka gazdaember eszközölheti.

Az általunk jelzett parasztgazdák inkább kedvelik a szarvasmarhákat mint a lovakat, innen lószerszámaik igen primitív egyszerűségben néznek ki; lovaik gebe számba vehetők; szekereket többnyire magok szokták összetakolni, kovácsaikkal jól-rosszul megvasaltatni. Ökreik, szarvasmarháik, a min vásárok alkalmával egy-két tízforintost szokott házi költségre fordítani, meglehetősen gondozásban részesülnek. Különösen a magyarfajta szarvasmarhát kedvelik, mint a melyek takarosabb kinézésűek s egészségesebbek szoktak lenni a svajczer vagy riska fajta marháknál.

Ruházat tekintetében e nép is már kezdi ősi szokását elhagyni. Ez előtt még pár évtizeddel a férfi következő öltözettel bírt: széles karimájú, durva anyagból készült kalap, nyakatlan, vastagvászon ing, derékig érő, az öregek-nél fehér nyakravaló; az ingújjak félbőségűek; fél láb-szárig alig leérő, vastagvászonból készült bő s rojtos ga-

tya, nagyfejű s bőszárú, vastagbőrből készített csizma. Némely embernek volt derékszija, „tűsző”-je, ennek a rejtekében tartotta a pénzt, ehhez volt szíjjal kötve a rezesnyelű bicska. Télen kecskelábból, -bőréből, vagy vidrabőrből készített sapkát – „kucsma” – viseltek, közvetlen hozzá lapuló füles karimával, a karima a két fülnél széles galonddal köttetvén össze, mely kötőlék hideg idő alkalmazásával feloldatván, a szőrös karima a fülekre s tarkóra lehuzatott.

Felsőrüha fekete vagy fehér prémes, bő, derékig érő ködmön juhbőrből és vastag, durva szövésű szűr-csuha. A fiatalabb férfiak már széles gallérú inget, selyemnyakkendőt, testhez álló bekecset, vasárnap rámás (szuptilis) csizmát, bő, rojtos gatyát viseltek; ingök újja meglehetősen bőségű volt. A divat annyiban változtatott ezen öltözéken, hogy jelenleg már az öregek is kisebb szabású kalapot hordanak, ingök nyakas s hosszú, a deréktüsző eltűnt végképpen (hja, most már az urak kezdik „gigeli” ingre szorítva hordani). „Ködmön” helyett bekecset, legtöbbszörre meleg posztókabátot viselnek; télben ifja, örege használja a posztómellényt, kabátot, nadrágot s csinosabb állású csizmát. Télen, munkás napokon asszonyaik által készített barchet vagy házivászon nadrágot viselnek, míg nyárban mellőzik a felső öltönyöket. Hajdan – mondja a krónika – a szútoriaknak egy közös nadrágjuk volt, csak az huzhatta fel azt, kinek hivatalos küldetésbe kellett menni valahova – tisztességnek okáért. Innen maradt fel azon példa szó a közös tárgyra nézve: „Közös, mint a szútori nadrág”.

A nők öltözete kiváló. Szeretik a széles öltözködést, ahonnan magok szötte rongyvászonból készített szoknyát szednek magokra, arra öltönek 5–7 különböző színű, vékony szövésű „karton” szoknyát, hogy – különösen a fiatal menyecskék – széles és csárdás kinézésűek legyenek. Rövid szoknyáik a kordován csizmaszár tetejéig érők: tehát meg kell látni mindenkinek azt is, hogy csakugyan kordován (ha nem kecske?) bőru a csizmájok és magas sarkú. Váll és derékban már kevesebb öltözetet vesznek magokra. Háznál a vékony patyolatingre könnyű kendőt borítanak nyakuk és derekukra mellökön át s hátrul kötve meg. Ha valahova mennek, „lelkét” vagy „állj” el tőlem kabátot öltönek, hidegben jól vattázott kabátot „szervizankát” vagy csinos, testhez álló női bekecset. Fejüket ott-hon az asszonyok konty alatt hátra kötött kendővel borítják, ha a háztól távoznak, még arra más kendőt kötnek, előlről az állok alatt szorítva össze. Hidegebb időben használják a meleg nagykendőt. Ruházatok színe „rikító”, vagyis cifra virágú, csak az öregebbek hordanak barna ruhát, melyet régi időkben magok szöttek festettek.

A fiatal nők és leányoka orcáikat cziczomázni szeretik; fődolog, hogy vasárnap homlokuk ragyogós s arcuk piros legyen. Hajjaikat a férjes nők hátul kontyra kötik, a leányok egy vagy két ágú fonatékban felpántlikázva, hátra bocsátva hordják.

Ételük egyszerű: barna kenyér, tej, sertéshús, szalonna, tojás, lúd- s tyúkhús, káposzta és főzelékfélék. Némely háznál igen megjárna közülnk az, aki töltött káposztát főzetne: mert a káposztaharaszt meglenne ugyan töltve,

hanem csak ehetetlen, elsózott kukoriczakásával. Az étkek készítésének művészete még előtök kevésbé ismeretes.

Életmódjuk a földművelésre irányul. A férfinépség szánt, vet, kaszál, szekereskedik, télben a marhagondozáson kívül alig végez valamit; a női népség kapál, markot szed a búzaföldön, takar a réten. A belső kerti munka kevésbé elemök. Konyhai veteményekkel keveset törődnek. A zöldséget, hagymát rendszeren bevásárolni szokták.

A kendermunka azonban nagy eleme a nőknek: innen téli munkául a fonás, szövés nagy szenvedélyök. A házi ipar egyéb nemét nem gyakorolják. A hiúságnak annyira rabjai, hogy a legegyszerűbb ruhavarratásáért is városba utaznak, még akkor is, ha falujukban szakszerű női szabó dolgoznék.

A gyermekek és férfiak ruházatáról, miként a magokéről is, a nők tartoznak gondoskodni; a férfiak gondja az élelem és közös házi költség előállítására.

Nyelvi kifejezésök – nézetem szerint – palócz-barkó. Használják az „-ünk” rag helyett „-eőnk” ragot, „-ünk” helyett „-aőnk”-at, „é” helyett „eee” hangokat húzva, p.o. *nálaőnk, tanálaőnk, megyeőnk, eedes*, e.h.: „nálunk, tanálunk, megyünk, édes”; a szavak tője és gyökére mit sem ügyelve beszélnek, p.o.: *agyaőnk, állaőnk, menyeeőnk*, e.h. „adjunk, álljunk, menjünk”. Egyes szavakat kétféleképp, t.i. palóczosan is barkósan is használnak, p.o. *fej / fő; guzsaj (guzsaly) / guzsó; kell / kő; hejjet (helyet)-köz-zel / helyrő-közrő*. Igaz hogy a barkós kiejtés nap-nap után már elmaradozik. A szavakban is a ragok végén az „n” hangot legtöbbszörre mellőzik, p.o.: *Iste’ á’gya me’ ke’det! Ne me’ rózsám a tarlóra! szombato’ vótam a vásáro’*. Innen azután a „-val, -vel” rag „v” hangját semmi körülmény közt sem változtatja más hanggá, p.o.: *Iste’vel, asszo’val, haszo’val* e.h.: „Istennel, asszonnal, haszonnal”. Kiejtés-kor a „v” előszó hangzót megnyomva – mintegy orrhanggal – ejti ki. Egyes kifejezéseiben a szavak némelyikét rövidítve ejti ki, p.o.: *me’ettem má’*, e.h.: „megettem már” stb. „Enni, inni” helyet az „ennyi, innya” [formát] használja. Megszólításoknál használja: *kend, (kiend), kigyelmed, mamó, anyó, papó* kifejezéseket.

*

Népszokások rajza

A gyermek születésekor, kivált a keresztelés idejére mindig érdekes előkészület tétetik. A fiatal házaspárok gyermekkori legjobb barátjaikat meghívják keresztkomának: többé ezután nem fogják egymást „tessen” szólítani, hanem „n’aszépe” (nagy szépen) kigyelmedezik. A felnőttek azt szólítják „se”-nek, akire haragusznak vagy kicsinylik magukhoz a megszólítottat. A keresztanya a kicsike számára idejében beszerzi az ajándékot, mely áll: ingecskéből, fejkötőkből, kisdunnahaj, sőt dunnácskából st. Elkészíti a keresztelési vendégséghez az ajándékokat, mely áll: kalácsból, húsneműből és némi pénzdományból. Mindezeket igen szívesen áldozza, mert tudja, hogy kölcsönösen esik. A mint a gyermek megkereszteltetett a templomban vagy a paplakon, estére a rokon nők és ba-

rátnök vacsorára behívatnak. Az asztalfőn legtöbbször a keresztapa az egyedüli férfi – néhol azomban férfiak is számosan vannak – foglal helyet, míg az apa – mint gazda – állva kínálgatja s szolgálja ki a vendégeket, vagy a gazdasszonyoknak segít. Vacsora előtt pár órát az ivással töltönek el. Inni feneksorral kell mindenkinek, míg csak a jókedv tetőfokát nem éri el. Mikor már a ajongás s dallási kedv kezd lábra kapni, feladják a vacsorát – úgy éjfél tájban. Ételök gerslileves marhahússal vagy tyúkhúsleves tésztával, második étel savanyú habartleves sertéshússal, végül tejbekása, jobb helyeken egy kevés marhahús pecsenye vagy paprikás csirke is. Étkezés után egy e czélra az asztalra tett üres tányérra teszi ki-ki a kicsike számára hozott pénzt, a „komapénz“-t. A fiatalabb nők közös nótázás mellett egypárt tánczolnak, azután a falut végigdalolva térnek haza.

Megesik, hogy ilyen alkalmakkor a vacsorához a nők becsalnak egy-egy jámbor férfit, akit aztán édesden körülvesznek, itallal kínálgatnak, végre vacsora után, nevetség okáért meg is patkólnak. A megpatkólás abban áll, hogy a nők a jámbor férfit elől-hátul megfogják, leültetik a székre vagy a földre, néhány nő a lábait fogja meg, egy nő tüzes üszköt tart a csizma sarkára, a másik vaslapoczkával üt reá, azután a méltatlankodás közt hánykolódó férfit általános hahota közt bocsátják szabadon. Míg ezek bent történnek, kint a legénység a faluban összeszedett vagy az udvarokon kint felejtett tejes fazekakat az ajtóhoz vagdosza. A gondos gazda ezen külső komédia megelőzése tekintetéből titkon adogat ki az ablakon az ott leselkedőknek egy-egy butykos „pályinkát“. A keresztelési ünnepélyen levő nők két hétig sort visznek ebédet a „fekő“-nek. Két hét múltán az anya felkel és komaasszonyaival együtt templomba megy imádkozni. Csakis a templomi imázás után mer az ágyából felkelt nő dologra a házából kimenni. Elmulasztani ezen kötelességet véteknek tartják. A keresztelési lakomára nézve a bábának is kijut a szerep. A lakoma előtt való nap kosarat akaszt karjára és sort megy a kijelölt helyekre, meghívni a vendégeket; minden háznál kap valamit ajándékba, leginkább tojást, szalonnát; ritkán bánja meg hívogató tisztét, mert jól megpakolt kosárral tér haza. A keresztelési lakoma alkalmával ő is kap a vendégektől „bábpénzt“. A templomba menés idejét szintén a bába jelenti be az egyházi embereknek, víve magával ilyenkor a „felkelő“ asszony adománya folytán a lelkész vagy a tanító számára egy verdung pálinkát, melyet el nem fogadni nagy sértés volna.

Házasság

A házasságot meg szokta előzni a leánynézés s a leánykérés. A falusi együgyűségben nevelkedett fiatal ember a praktikus asszonyok által a leányos házhoz előre be van kerítve. A leányos anya vesz az ifjúnak – a májusi faért – (a májfat májusban az erdőből hozza a legény és a leány ablakja elé állítja éjjel), cifra dohánytartót, piros csembőkel ékített szárú pipát, s úgy hébe-hóba a kamarába is beszerzik a leányhoz egy kis kalácsra s mézes pálinkára. Természetes dolog: akár szerették, akár nem a fiatalok az

előtt egymást, most bele kell esniök a szerelembe egymás iránt; szégyen lenne, ha egymáséi nem lennének. Az egybekelés tekintetében az ifjú szülői látogatásokat tesznek a leány szülőinél, kipuhatólandó, hogy nem lesz-e fáradságok hijába való a leány nőül kérésére nézve. Kedvező válasz esetén kölcsönösen meghatározzák a leánykérés s eljegyzés idejét, vagyis saját kifejezésük szerint a „kézfogót“. A leányos háznál a kézfogóra előre elkészülnek; étel-ital, nem ritkán muzsikusról is van gondoskodva. A házasulandó ifjú anyja maga helyett a leánykéréshez szószólót választ s azzal együtt mennek a kérébe. A szószóló azután nagyokat kerülő, cikornyás beszédben kezdi el mondókáját, melylyel idejövetelek czélját akarja megértetni a háziakkal. De a házi gazda – a leányos apja – is kiválasztotta s meghívta már az ő szószólóját, a ki helyette, istenigazában, úgy el tudja csürni-csavarni a dolgot, hogy a leendő vőlegény és menyasszony is majd hogy nem sírnak, mikor az egybekelhetés lehetetlenségét hallják bebizonyítani. A leányt kérő szószóló azonban ismeri már az efejta róka fogásokat, hidegen fogadja a hallottakat, ő is olyan erős támadásokat tesz bibliai eszmék felsorolása mellett, hogy beszédje végén diadalmasan mutat a két leendő párra, kik egymáshoz közel ülnek, szólván: „*Íme Jerikó városának falai is leomlottak a hangokra, miként az összekelhetés gátjai e két fiatal közt az én szavaimra*“ st. (Megjegyzendő: ezen szószólói beszédeket csak gyorsírással segédelmével lehetne a hely színein megörökíteni, amennyiben a talentumára büszke szószóló azokat törlés végett se le nem írná, se el nem beszélné. Külömben magamról tudom, a ki többször végeztem már szószólói kötelességet, hogy a mulatságos furfangos beszédet rendesen az alkalom szokta megteremteni.) A sok huza vona beszéd után kezdet fogatnak az ifjakkal, asztalhoz ülnek áldomásra és kézfogói lakadalomra. A legény átadja a leálynak jegyajándékát, egy értékes kendőt (jegykendő), néhány ezüst pénzt; a leány pedig nem ritkán selyem nyakkendőt nyújt az ifjúnak ajándékba.

Jegyváltás után a vendégség s multság következik. A mulatságra beszólítják az ifjakat s leányokat is.

Mikor a leánykérés történik, ha megtudják azt a fiatalok, előhordják a tilókat (kendercsepő, törő), azokon zörögnek az úton, némelyek pattognak ostorral, mások rettetetes kolompolást visznek végbe.

Háromszori – vasárnap – kihirdetés után a hívogató, vagyis nevezetők szerint a „mocsolya“ mogyoró pálczát vesz kezébe, sort megy a faluba, a hol csak „kilincset“ nyithat, abból a házból vendégeket hív a következő szavakkal:

„*Adjon Isten jó napot! Én általam tisztelteti kigyelme-tek becses személyét Dudás Péter uram ő kigyelme, hogy szerdán reggel szívesen látja fiok (leányok) lakadalmára. Részők lehet ételben, italban és muzsikaszóban.*“

A hívogató esküvőig legalább háromszor történik mind a két helyre, mert egyszeri s kétszeri meghívás még nem lenne elég tisztességadás a meghívottak részére.

A menyasszony ágyát az esküvő előtti napon viszik el a nők kíséretében a vőlegényes házhoz ökrös vagy lovas sze-

kéren. A lovak fülére vagy ökrök szarvára kendők vannak kötve. Ilyenkor azonban nemcsak az ágyat, de egyéb bútorokat is szoktak a vagyonosabbak adni. Az ágyra és bútorra felügyelő nők dallással s mulatozással töltik a vőlegény házában az időt; azon iparkodnak, hogy a vőlegény minél kevesebbet aludhassék.

Az esküvő reggelén a vőlegényes házhoz jön a vőfény, szószóló s utánnok a zenészek. A szószóló lesz ezután a mulatozók feje, bírója; a lakadalm tartama alatt óreá kell hallgatni mindenkinek, ő még a helyét is kimutatja a vendégeknek az asztalnál, ő ügyel fel az italok kiszolgáltatására, az étkezés idejére, nemcsak a vendégek, hanem a házigazda is az ő utasítását hallgatja. Ha a vendégek lassan gyülekeznek, a vőfény felbokrétázott kalapban, karjára vagy mellére tűzött kendővel segélyére megy a hívogatásban a „mocsolyá”-nak. A zenészek muzsikaszóval édesgetik a vendégeket. Mikor a vőlegény vendégei összegyűltek, reggelizés után, elindulnak a „jányos” (leányos) ház fele. A menyasszony lakása közelében – a zenészeikkel együtt – bekvártélyoznak valamelyik szíves gazda házába, onnan indul el egy követség, élén a furfangos szószólóval, hogy a leányt az esküvőre kikérje.

Kölcsönös üdvözlések után az érkezettek szószólója kezdi el mondókáját:

– Azért jöttünk a kigyelmetek királyi házához, hogy kvártélyt kérnénk messziről utazó, fáradt seregünknek, ha lennének szívesek meghallgatni kérelmünket.

– Ó igen szívesen – felel a másik szószóló – csak tessenek levetni csizmájokat, felső ruháikat, azután van nekünk egy fütetlen, híves szobánk, ide egy félóra jársnyira a jó, puha havon, sima jégen tessenek oda elsétálni, s lefeküdni ott, ha elfáradtak s kimelegedtek az utazásban.

Ilyen fogadtatás nem kis szöveget üt a vőlegény szószólójának a fejében, ugyancsak elő kell szednie elmés fogásait, hogy népét a menyasszonyos házhoz bejuttassa. Ha a vőlegény szószólója nem épen szerszavas ember, akkor útlevelet kérnek tőlök és zálogot, hogy ha kárt tenne valaki, tudják kin keresni. Az útlevelet rendszeren egy butykos pálinka, a melyből sort isznak a menyasszony férfi vendégei és ha jónak találják: az útlevelet helyes; a zálog adás vagy elmarad vagy eltussolódik.

Midőn esküvőre megszólal a harang, a vőlegény szószólója szép beszéd mellett kikéri a menyasszonyt, kit aztán a vőfény siralmat okozó versekben elbúcsúztat egyenként kedves övéitől s leánytársaitól s elmennek a „hitre”.

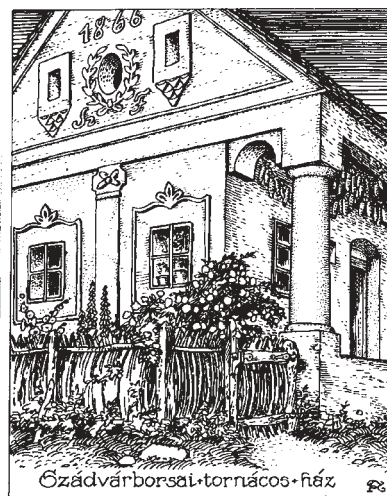
A templomba külön megy a vőlegény népe, külön a menyasszonyé. Esküvő után a vőfény a templomban versben köszöni meg a lelkész szívességét, azután mind a két fél népe együtt megy el a menyasszonyos házhoz.

A menyasszony esküvői ruháját a vagyonosság határozza, de legtöbbször fehér ruhában, koszorúval a fején s keblére tűzött virággal jelenik meg a templomban; a vagyonosabb fehér fátyolt tűz fejére. A vőlegény vagyonkülömbőség nélkül megszerzi vőlegényi ruháját, mely minden ízében magyaros öltözk.

Ha elvégeztetett a menyasszony házában az ebéd, hol az új pár egymás mellé ült az asztalfőn, kevés mulatozás után a vőlegény vendégei magokhoz véve a menyasszonyt, elbúcsúznak, a lányos ház vendégeit, magokra hagyják és a vőlegény házához térnek.

A vőlegény szülei, rokonai tárt karokkal fogadják s ölelik keblükre az új lakót, a menyasszony vőfénye nagy dicsékedve beszél versben szerencsés utazásokról, a megnyert menyasszony szép és jó tulajdonairól. Ezután kezdődik aztán még az igazi mulatság.

A menyasszony első dolga a beköszönés után az, hogy

Tichy Kálmán rajza • Liszka József (1991) nyomán

kötényét teli rakja feldarabolt kaláccsal és az udvaron, pitvarban leselkedő gyerekeknek és szegénységnek szétosztogatja, jelöl annak, hogy jó szívvel akar mindenkire viselkedni.

A lakodalmi mulatság zajos, víg kedvvel tart még vacsora után is, majdnem hajnalig, a mikor aztán mindenki hazatér pihenőre egy kis ideig, hogy újult erővel folytathassák aztán a mulatozást.

(Ezen alább leírt dolog mai nap már ritkán esik meg, míg ez régebbi időben elmulaszthatatlan volt.)

Esküvő utáni másnap, reggelizés ideje táján a mulatságban elfáradt, békés alvókat utcai zaj, láрма ébreszti fel. A menyasszonyos és vőlegényes házak némely impozitor vendégei furfangos veszekedést indítanak; valamelyik háztól pajkos csínból kalács vagy egyéb tárgy tűnt el s a csíntevő tetetett ügyetlen magaviselete folytán megfogott. Ebből azután per kerekedik. Törvény széket rögtönöznek a nyílt helyen. Bírák, vádlók, védők támadnak a bűnös körül, végre az ítélet a bűnös lefejeztetésében állapítatik meg. A fejezés nézésére majdnem az egész község talpra áll, nem törődve többé éjjeli fáradalommal és álmosággal. A lefejezendő fejét tőkére hajtatták, fejére egy óriási fazekat tesznek, a hóhér fa pallosával úgy oldalba teremti a fazekat ügyesen, hogy apróra török, egy kis nyoma marad az ütésből az elítélten is, de nem nagy baj, felugrik és örömmel fut el, hogy a hóhér nem bírta fejét levágni. Természetes, hogy az ekként felébredtetett s talpra állított népszerűség ismét könnyű szerrel siet a lakadalmat

folytatni.

A másnapi lakadalom azután azzal kezdődik, hogy az asztalhoz ültetett vendégek számára a menyasszony kalácsot és sült húst küld, melyet két markos legény lepedőbe kötve egy rúdon, vállaikon emelve hoz be. A reggelizés után a menyasszony már asszonyosan felöltöztetve hozatik be a vőfény által s mutattatik be. És elkezdődik a menyasszonyi táncz, a mikor csak az tánczolhat az új asszonynyal, aki pénzt dob számára az avégre asztalra tett tányérra. Pár óráig tartó táncz után az új asszony a begyült pénzt átvételére kamarába vitetik, hol a pénzt megszámlálják s átadják neki, hogy azon egy kis gazdálkodást kezdjen magának. Ezután még a mulatság eltart estig, vagyonosabb helyen tovább is.

A lakodalom után harmadnapra vagy legtöbbszörre a következő vasárnap történik a „kállató“. (Talán kárlátó volna, hogy megnézik, nem történt-e valami baja a nőnek?) A férjhez ment nő rokonai eljönnek meglátogatni az új házaspárt. Ezek ott marasztaltatnak vacsorára. Vacsora után mindenki pénzbeli ajándékot ad a nő számára, az asztalra feltett üres tányérba téve aztat.

A „kállátónak“ az a furcsa vége szokott lenni, hogy mihelyt az ajándék pénzek le lettek rakva, a gazdasszonyok paráztúzra paprikát szórnak, hogy a vendégeknek a prüszköltető szag miatt, akár akarnak, akár nem, el kell tihulniok. Mulatságos nézni, miként méltatlankodnak a még mulatni akarók, de nem maradhatnak, pedig a háziak igen szívesen marasztalják őket. Innen veszi eredetét azon magyar példa szó: „kibossoltak“ (helyesebben mondva: „kiborsoltak“).

Nevezett lakadalmakon az étkezés: gersli vagy rizskása leves marhahússal, káposzta sertéshússal, tejbekása. (Villát a húshoz csak főbb emberek kaptak régebben.)

Lakadalmi öltözéke a nőknek és a férfiaknak a vasárnapi ruházat.

Haláleset

A falusi ember ki van téve azon szomorú sorsnak, betegsége esetén gyakran, hogy okszerű ápolás helyett halált okozó bánásmódban részesül könnyen. Ha a súlyos beteg már koros is, az együgyűek gondolkozása folytán mint halálos beteget, virrasztani mennek; rányitnak ajtót, ablakot nyárban s kiteszik a beteget a léghuzatnak, télben pedig fojtott levegőben tartják. Az összegyűlt virrasztók gőze, dohányzóknak füstje fojtogatólag hat az úgy is nehezen lélegzőre, ha a súlyos betegre szédülés talál jönni, tudákos öregasszonyok haldokolni vélik, s hogy szép halott legyen belőle, felkötik az állát, a párnát kirántják feje alól; természetes, hogy e tudatlanságból származó műtét az életre ébredés percében megfojtja a beteget örökre.

A hol meghal valaki, a halottkém konstatálja a meghalást, s a hullát a szoba közepére állított ravatalra teszik, miután ahhoz értő által megmosatott és felöltöztetett, azután a ravatalon fehér vagy fekete lepedővel leborítják, fejénél a tükröt a falfele befördítják. A funerátor bejelenti a lelkésznel a halál esetet, mondván: „Jelentem alássan, ha-

lottunk érkezett.“

Éjjelre, a ki csak teheti a községből, a férfi közönség virrasztóba megy, hol az időt énekléssel s csendes beszélgetéssel töltik el. Temetésre a falu apraja s nagyja megszórt jelenni. A lelkész egy kenetteljes imát mond a koporsó felett s elbúcsúztatja kedvesei s jóakaróitól, a kántor pedig az ima előtt és búcsúzó után egypár versszakot el énekel a közönséggel együtt, aztán rudakra véve a koporsót, rendszeren 4 vagy 6 ember viszi ki a sírkertbe, énekszó közt. Ha leánygyermek a halott, ifjú legények – ha fiúgyermek, hajadon leányok viszik a koporsót. Míg a sírba beföldelik – református szokásként – énekelnek, majd a lelkész vagy a kántor-tanító rövid sírbeszéddel zárja le a végtisztességet.

A halott elsiratásánál komikus jelenetek is idézhetnek néhol elő a sirató nő gondatlan, badar beszédei miatt:

– Jaj, jaj! kedves Bodri kutyám (meglátta a kutyát a gyerekek mellett), kedves gyermekek, meghalt apátok!...

Azonban többnyire igaz bánat könnyek omlanak a gyászkoporsóra.

Temetés után a végtisztességtevők kiválóbbjai behívatnak a szomorodottak házához „torba“. Előbb már ezektől majd mindenünnen küldtek a halottasházhoz ajándékul húst, kenyeret, szalonnát, tejet, főzeléket st., most viszonzni kívánják ezen szívességet. Étkezés előtt italt szolgáltatnak fel meglehetősen bőven, majd a levesnek asztalra hozásakor egy öregkorú ember imára szólítja fel az összegyűlteket. Az imát előttük ő maga mondja el fennhangon. Az étkezést énekszóval végzik be, megköszönve a szívességet, vígasztalva a szomorú feleket, térnek haza.

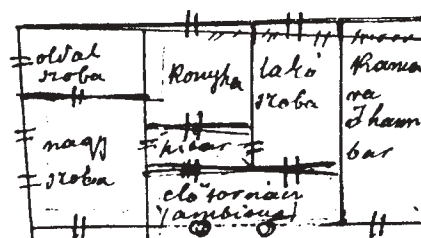
II.

A nagyobb közlekedés vonalhoz közel vagy mellette lakó efajta népek rajza. Ide sorozható: Jánosi, Pálfala, Felled, Serke, Simonyi, Harmac, Rimaszécs mezőváros, Susa.

Tárgyi néprajza

Építkezéseiknél legtöbbszörre a hosszú, téglány alakot szeretik, de lakóházaik közt már sok magas és csinos épület is található. Rendszeren kőből, téglából, cserépzsindegyel fedetten szeretnek építkezni és nemcsak lakóházaikat építik ezen szilárd és tűzmentes anyagokból, hanem a színt, marhaistállót és csúrt is. Belső fundusa fonnott lészával, udvara deszkával, itt-ott kőkerítéssel van körülvéve; díszesebb épületek előtt véggel felfelé állított léckerítést is alkalmaznak s udvar kerítéseiken záros kis-és nagykapuk vannak.

Újabb építkezők már használják a modernabb stílus

építkezést is, t.i. széles és magas alakú, folyosóval vagy előtornáczczal ellátott a háza, az út felől legalább három ablakkal, mert kettős szobára van felosztva az épület előrésze. Ezen a szobák ablakain nyárban redőnyt („salugater“), télben díszes függőnyt használnak. Az ilyen módosabb épületében külön van a konyha, a hol főznek; a pítvarból nyíló hátsó kamarának valót lakószoba gyanánt használják, hogy a tiszta s bebutorozott szobákat kíméletben tartsák. A kamarát, hambárt több helyen külön építik, de lakóházaikkal egy végben is lehet látni azokat. Az istálló s utána a záros csűr legvégül foglalnak helyt az udvarban. Újabb építkezéseknél a pincze elmaradhatatlan. A házépület előtt, az útfele virágoskertek díszlegnek, az útszéli kerítés mellett körte s almafák. A gazdasági épületek hátánál levő gyümölcsös kertet meglehetősen szorgalommal ápolják. Belső háztartásuknál a műveltebb osztályt kezdik követni. Első szobáikban található dívánt, kasznit, siffont, aranyrámás tükröt, a falakon képeket, a szoba közepén fényes asztalt, ezek körül karszékeket; az oldalszobában az ágyak tartatnak. A konyhában falakra aggatva vagy polcokon tartják a konyhai edényeket s evőeszközöket. A mindennapi lakószoba régi, közönséges berendezésű, az asztal mellett a két falnál – szöglet fele lévén téve az asztal – hosszú lóczák nyújtóznak. A kamarában rekeszes, deszka hambár fiókokban tartják a terményeket, ugyancsak ott találnak helyet a gazdaszerszámok s ruhafélék is.

Ólaikban a jól és gondosan kezelt marhákat öröm nézni. Lovaiikat kitarják s befogva csinos szerszámokat raknak rájuk, azomban legtöbben csak a címeres magyar fajta ökröket szeretik. Szekerbe fogott ökreik szarvára piros bojtot raknak, a béres nyakába akasztott ostorral büszkén sétál az ökrök előtt vagy mellett. Teherrel túlterhelni nem szeretik. Eredeti látványt nyujt, midőn a gazda ember két fia befog egy szekér elé négy ökröt, az egyik fiú az ökrök előtt, a másik a szekér után sétál, mindkettő kezében jókora túrós lepény van, a mit csendes menés közben edegélnek. (Igazolva látjuk a régi római Horác író ezen mondását: „*Beatus ille, qui suas boves exercet*“.)

Ruházatokra nézve a nők, férfiak, különös vásár- és ünnepnapokon a régi egyszerű öltözködést kezdik elhagyni. Ilyenkor a férfiak öltözete csak annyiban tér el az úri osztályétól, hogy a magyar nadrág és csizma viseléshez szorososan ragaszkodnak, fiatalabb női divatlap után is készítettnek rukákat.

Házi és mezei munkálkodásaiknál sajátságos és igen okszerű nálok az, hogy minden teendőiket – az évszakok adta munkákat is – berendezve s pontosan végzik, annyira, mintha valamelyik gazdasági intézet igazgatójára hallgatnának. Munkájoknál a jó példa hat rájuk. Ha kiváló értelmű rendes munkás embert látnak vagyonosodni s boldogulni, a boldogulás édes reményében utánozzák azt. Innen aztán, egynél, egyszerre szánt, vet, trágyát hord, gépeltet. Ha valamelyik ugar földét négyszer is megszántja, többen utána cselekeznek. Összel, ha egyikőjük télrevaló fát hordogat, a többi is együtt megy erdőre fahordogás végett s így együtt több száz méter fát be-

vásárolnak. Napszámba csak azon esetben mennek, ha napokkal előbb felszólítatnak, hogy az otthon félbehagyandó teendőt más napok terheihez pótolhassa, különben semmiféle fizetésért sem megy a rögtöni munka felszólításhoz. Napi munkarendjüket még a vasárnapi templomba való járásra nézve is megtartják. Ilyenkor a tíz óra előtti harangozásnak keves eredménye van a templomba gyűjtésre nézve, de tíz óra után mindenki kötelességének tartja vasárnap délelőtt a templomba menést. Nappali munkájoknál reggel az ólban végzik el teendőiket, azután mosakodnak s imádkoznak, úgy reggeliznek és mennek külső munkára. Estefele késő őszi napokon s télben rendszeren szecsát vágnak, hogy kevés takarmánnyal gazdálkodhassanak. Hetenként két vagy három estét az iskolába való menésre szánják, hol összhangzatos éneket tanulnak, vagy a népkönyvtárból könyveket visznek haza olvasgatás végett: e szerint köztök saját önszántokból a tankötelezettség 40–45 éves korukig tart. (Csodálatos, hogy munkás és áldozatra kész tanítókat mégsem méltányolják kellő díjazásra.)

A házi iparmunkákat kedvelik. A legtöbb helyen található faragó szerszámokat; a fiasok értik a szalmakötést; fűzvevesszőből készítenek a gazdasághoz kosarakat, kásokat; a leányok meglehetősen varrnak, kötnek, hímeznek; gazdasszonyaik jó ízű étkeket képesek előállítani; a jó túrós-, vajás galuskát, töltött káposztát kitűnően tudják készíteni, konyháik körül csinosak, gondosak.

Feltűnő az, hogy a közös áldozathozatalnál a nők sokkal felette állnak a férfiaknak, nem szűkkeblűsködnek annyira, mint ezek. Ennek természetes okát onnan magyarázhatjuk ki, hogy a családot a nők szokták a magok költségén ellátni ruhaneműekkel s apróbb kiadásokkal: tehát a gyakori kiadás nem veszi élet kombinációjuknak; míg a férfiak csupán az adás-, vevés-, gyűjtés-, szerzés gondjaival vannak elfoglalva, az állami-, községi- s egyházi adók térítésén kívül nem terhelődnek: így a háládatosság, méltánylás érzetét, a nemes tette buzdító ösztönt bennök a vagyon gyarapítás gondja, némely esetknél furfangja fojtja le.

A kendermunkában a nők igen jártasak, szövésnél pamutot is használnak s a színes vékony vásznak szövésében mesterek. Hétköznapi alsó ruhájok ilyen magok által szövött vékony vászonból készült. Munkásidőben a férfiak ruházata ing, bő s elég hosszú gatya, csizma, mellény s ezen kabát s könnyű kalap.

Életmódjuk általában tisztességesnek mondható, e-
vésben, ivásban szeretnek rendet tartani, hambárjukban s kamarájukban a búza és sertéshús újat érnek.

Nyelvi kifejezésekre nézve az írásban iparkodnak a szavakat helyesen leírni, de beszédjükben a palócos hanglejtésnek még vannak nyomai, „ennyi“, „innya“ szók, az „-aónk“, „-eónk“ ragok itt is dívnak, „-juk“, „-jük“ féle többes igeragok, „-lyuk“, „-tyuk“, „-gyuk“, „-lyük“ mondatnak, p.o.: „halyuk, látjuk, agyuk, kerülyük“ (így is: „kerüjük, vegyüjünk, merüjünk“, a „l“ hangot elhagyva), általában pedig figyelmezni kezdenek a szavak helyesebb kiejtésére.

Népszokásaik

főbb vonásaiban azonos az első részben leírt népszokásokkal. Keresztelés, házasság, temetés majdnem aszerint megy végbe. Házassági lakadalmakkor a második nap reggelén szokott lefejezés – fazéktörés – helyett a „hajnal-tüzet” járják, mely úgy történik, hogy reggel szalmából tüzet gyújtanak s a magasan emelkedő lángok körül zene szó mellett járják néhányan a tánczot, a mely zajra s rémesztő világosságra a többi pihenő lakadalmasok ijedten ébrednek fel, s aztán magukhoz jöve felkészülnek a lakadalom tovább folytatásához.

Táncz mulatságot a fiatalok ősszel és farsang három napján szoktak két, három napig tartani. Ilyenkor a zenészt a legények fizetik, az élelmet a leányok hordják össze.

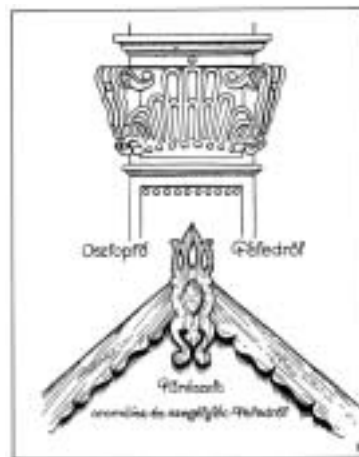
A fonókákra nézve a legények s leányok bizonyos ajándékot hordanak annak, a ki szobáját felajánlja nekik. A leányok fonással, nótázással, mese és egyéb beszéd hallgatásával, a legények kártyázással, danolással, mesehallgatással töltik idejüket.

A disznótort érdekes itten bővebben ismertetnünk. Ezt, mivel a kálvinisták közt közös vendégség nem szokott lenni, kálvinista vendégségnek nevezik, hol a jó barátok és komák gyűlnek össze. Sertésölés előtti napon s estén a gazdasszony sót, borsot, mákot töret, e készülődés olyan örömet ad a holnapi naphoz a kicsinyeknek, hogy még éjjel is alig tudnak pihenni miatta. Reggel beállít henteseszközeivel a koma, mivel még akkor is neki illik a napi bajoskodás, ha a házigazda külömb hentes, vagy nyelvökön „pintér” volna. Egy-két szomszédbeli embert hínak a hízót lefogni, s miután egy kis gyomorerősítőt bevettek, közös erővel véget vetnek a hízó életének. A hízó halálos sívalkodására a gyermeknépség is előszalad s a perzselésnél segítenek a szalma tüzet szítani, ezért aztán kapják az oly régen várt disznófülét, majd a pajkosabb megcsalni i-parkodik a hentes azáltal, hogy a sertés farkát ellopja. Ha suta lesz a disznó, ebből aztán nagy nevetség kerekedik. A gyermekvilág egész éven át örömmel emlegeti a disznó-perzselés élményét, mely előttök a tornál is érdekesebb.

Midőn a sertés felbontatott, behordják a házba, már akkorra a gazdasszony reggelire elkészítette a frissiben sütött vért és máját, s abból jó ízűt falatoznak mindnyájan. Ezután a jelenlevő népség feloszlik a napi munkához; néhány asszony a konyhához, néhány a sertésből tisztításához, a hentes másodmagával a hús és zsír fejtegetése, s kolbász készítéséhez állnak. Estére mindenik készen van a maga dolgával. Hosszú asztalt terítenek szép fehér abroszsal, a komák, rokonok, jóbarátok vacsorához összehívatnak. A gazda pálinkával – melyet, hogy csúsósabb legyen – tűznél mézzel forralnak össze –, olykor borral kínálgat. Pár órai ivás után feladja a gazdasszony a kövér tyúkhuslevest, tormamártást a húshoz, savanyú levest friss sertéshússal vagy e helyett leggyakrabban a hírneves töltött káposztát, mákos vagy túrós gubát, hurkát, kolbászt, pecsenyét savanyú iborkával, czéklával vagy vereskáposztával, néhol még adnak fel mákos kalácsot, almás, túrós rétest s lepényt is. Vége hossza nincs a szíves

kínálgatásnak, tréfás enyelgő beszédnek.

A gazdasszonyok úgy féloldalról hallgatják, hogy miként nyilatkoznak készítményeikről, némelyike el is búsul, mikor valamelyik tréfás férfi, ha már jóllakott s nem ehet, ráfogja a készítményre, hogy nem jó, míg ki nem magyarázza, hogy azért nem jó, mert nem bír enni. A jókedvre hangolt hentes-koma meg váltig dicsérgeti magamagát, hogy önánál alig van külömb hentes a faluban. A tréfás gazda odaszól: Hát még én? – No, meg komámuram!

Tichy Kálmán rajza • Lészka József (1991) nyomán

– felel a hentes. – Hát az egyházfi? – toldja tovább a gazda. – No, meg az is! – hagyja helyben a dicsekvő hentes, mire általánossá lesz a jóízű kacagás. Vacsora után, befejezőre néhány nótára gyűlnek, azután megköszönve a háziak szívességét, oszolnak széjjel. A hentes-koma azonban szerszámaira nem akad, mert már az úgy illik, hogy a háziak eldugják, s rábeszélük, hogy csak reggel jöjjön megkeresni, mert most a sok lim-lom közt nem akadnak reá: így aztán a hentesnek még másnap reggel is kijut a jóból. Nevezetes, hogy másnap a disznótoros háztól kóstolót: hurkát, kolbászt s friss húst küldöznek jó embereiknek; ami azonban kölcsön fejében szokott esni.

Az ünnepekhez – különösen a karácson, húsvét s pünkösdi ünnepekhez – mindig méltó készületet tesznek. A nők a családtagok ruháit megújítják, a szobákat kitisztítják, rendbeszedik, kalácsot sütnek, csigatésztát készítenek. Ünnepestélyén böjtös eledelt adnak asztalra vacsorához, azután énekelnek s egy ünnephez készítő imát felolvassnak. Ünnepestélyén másodnapján takarosán kiöltözködve mindnyájan elmennek a templomba, csak a második nap délutánján engednek a fiatalok magoknak egy kis vidámságot, amikor danolhatnak, s van olyan is már közöttük, a ki zeneeszközt használ, s mulatságaikat a hallgatóságra nézve kellemessé teszik.

A társas játékok – fájdalom! – nap-nap után maradozik ki a fiatalság köréből. Az öregebb gazdák, telhetetlen természettel, minden talpalatnyi tért felfognak művelés alá, s így a fiatalságnak nincs helye a labdázáshoz, tekézéshez, s cziczázás s egyéb társas játékhoz, melyek régebben dívtak.

A kukoricza tisztítás és tollfosztás is meglehetősen szere-

pet visz a nép életben. Kukoriczafosztáskor dalolás közt munkálkodnak, összegyűlve a fiatalok, kik közül egyik vagy másik „maskará”-nak öltözik, a férfi női ruhába, a nő férfiruhába (ez utóbbi esettel esik meg), s mint idegen, ismeretlen utazók köszönnek be. A színész tehetséggel bírók annyira elváltoztatják beszédüket, hangjokat, magok tartását, hogy nem ritkán, mint fáradt utasok, jó vacsorában részesülnek a háziak szánakozó részvétje folytán; mikor a falusi színész jóllakott, elröhögi magát, a közönség felismeri s általános kacaj közt rohanják meg s üszöggel feketítik be az arcát. Tollfosztás női összejövetelből áll. Munka után jön a vendégség, hol a csigaleves a fő szerepet viszi.

A joggyakorlatot közös ügyekben többnyire alkotmányyszerűen szeretik végezni, a közönség gyűlésbe való összehívásával. A bíró végzését – peres ügyeknél – ritka eset, hogy a perlekedők fellebeznék. Jellemző esetnek voltam egyszer tanúja. Egy gazda öt forintra lett büntetve, hogy szomszédjára veszekedett, a megbüntetett neje a büntetéspénzt magára vállalta a bíróhoz elvinni, hogy ő meg az előljárókat szidja le ezen ítélet tételért. – Akkor, édes feleségem – szól a gazda – tíz forintosat vigyél, mert a másik öt forint a te beszéded miatt lesz letartva. – A nő szót fogadott, csakugyan, férje szavai szerint, kardoskodásáért őt is három forintra büntették. – Nem sajnálom – szóla a nő nyugodtan –, csakhogy elmondhattam a magamét előljáró uraméknak.

A falu közigazgatási s mezei ügyét a törvény bíróra bízák; ez dolgozza ki évente a mindenki érdekét szem előtt tartó szabályzatot, a közönség előtt kijavítás végett felolvassa s érvényre emelteti.

Néphit

A templomba járásra, de leginkább sákramentumi szertartásra sokat adnak, [annak] sokat tulajdonítanak. A férfiak vágyakozva iparkodnak egyházi előljárói hivatalba – presbiterré – jutni. Jóllehet, akadván köztük olyan is, a ki hévvel szeret a jó ügy hátramoszdításán munkálkodni s fondorkodásai nehezen ellensúlyozhatók. De akadnak oly kiváló tehetségűek is köztük, ki a közönségtől nem is álmódott bámulandó munkát bír véghez vinni a közművelődés ügyéért. Lelkészére e nép büszke és sokat tart.

A babona tekintetében megesik, hogy a fondorkodók s csalni szeretők ügyes beszédeire egyes csodás dolgokat és boszorkány tetteket az öregebbek elhisznek, mint a tehen megrontását, a gyermekek megigézését, a szentgyörgy- és lucza-éjjeli csodákat, a kártya-vető cigányasszony jövedőléseit, de a már ügyes és szakmájában tudós tanítók által vezetett fiatalabbjai, mint kik a természeti erőkkal saját körökhöz kellőleg ismeretesek, kinevetik őket s balgaságaikat helyes nézetek előadásával iparkodnak eltüntetni. A régebbi időben a napfogyatkozásáról azt hitték, hogy a „morkoláb” eszi meg és hogy a boszorkány meg az ördög fekete macska képében vagy nyúl alakban szokott megjelenni. A „rosta-verés”-t, ha valami elveszett tárgyat kell kutatni, elvéve használják némely taníthatatlan vénasszonyok. Az átkozódásnak, káromkodásnak jelentőséget nem

tulajdonítanak, a gyakori esküdöző ravaszság gyanújába esik előtök. Az olykor látható bolygó fény utáni pénz vagy kincs kutatót kinevetik.

A babona nevetségessé tételére érdekes adomának voltam közvetlen szemlélője.

Egy fiatal gazdaembert apósa, anyósa a házuknál levő svábbogarak miatt nem tudtak éjjelre hálásra megmarasztalni. Midőn megtudták, hogy a svábbogarak alkalmatlankodásai végett nem akar náluk éjjelre megmaradni, panasztolták, hogy nem tudják módját találni e rút bogarak eltírthításának, s kérték, mint világlátott ember-től, tanácsoljon nekik valamit elvesztésökre.

– Ha csak az a baj – szól a vő – azon könnyű segíteni. Ha kéregető koldús jön lisztes tarisznyájával, adjanak neki egy jó tál finom lisztet, ami közé előbb két svábbogarat dugjanak be, azután hallgassák meg, mit mond a koldús a liszt elfogadása után.

És úgy történt; a két sváb bogár a koldús tarisznyájába jutott mihamar, anélkül, hogy a koldús észre vette volna azokat az adott liszt közt. A svábbogarak azomban a házból nem tűntek el, sőt, nap-nap után jobban szaporodtak. Adandó alkalommal szemére vetették vejöknek a hatástalan ajánlatot, mint olyat, a mely óta még jobban szaporodnak a rovarok.

– Hát – kérdi a vő – meghallgatták-e, mit mondott a kapott liszt átvételekor a koldús?

– Igen! – válaszolnak. – Azt mondja, hogy adjon Isten ezerannyit!

– No, lássák! hát már akkor kétezerrel is több lett azóta svábbogarak – válaszolt kacagva az elmés vő.

Szellemi tehetség tekintetében találkoznak köztök olyanok, akik nóta verseket, ének- és vőfény verseket képesek készíteni.*

*

A Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattárában EA 000 285 sz. alatt található kézirat szerkesztett változata.

A kéziratot az Etnográfia részére küldte be a szerző az alábbi levél kíséretében:

Mihályfalva 1895. augusztus 7. u.p. Felsővály, Gömörmegye

Mélyen tisztelt Elnökség!

A néprajzi munka érdekében tett – vállalkozási – ígéretem folytán idezárva küldök Gömörmegye egy részéből felvett néprajzot. Amennyiben 30 éven át éltem az ott leírt vidékiek közt, azt hiszem hű képét voltam képes előtárni azon népéletnek. Ha ezen munka helyesen fogadtatik, úgy szándékom még más vidékről, különösen az irodalomban is olyan nagy port vert állítólagos ún. finnugorok közneves utódairól – kik közt jelenleg lakom – felvenni a néprajzot és beküldeni.

Mindezek mellett – becses tudósítást várva – maradok hazafiúi tisztelettel

Juhász János,
mihályfalusi néptanító

A képek forráshelye: Liszka József (sajtó alá rendezte) Thain János – Tichy Kálmán, Kisalföldi és gömöri népi építészet. Budapest, 1991

A rajzokat a szerző készítette.